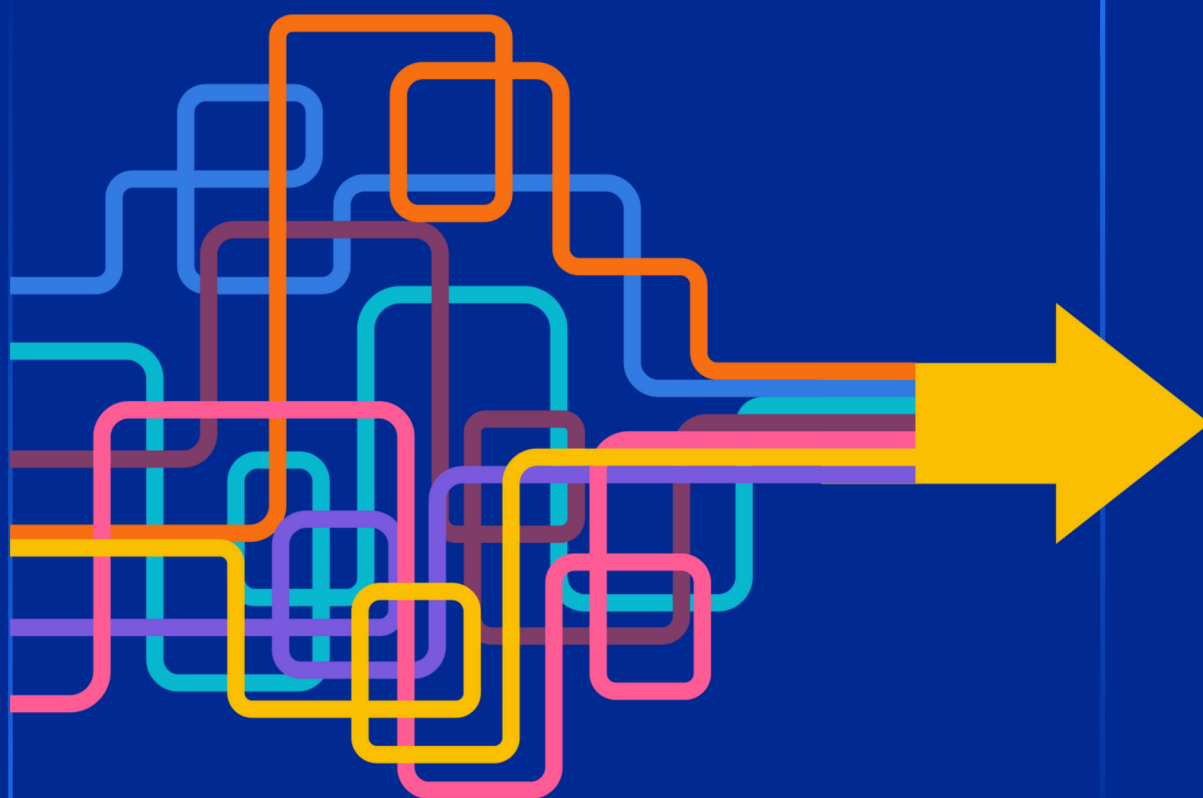

Cesty rómskej mládeže k aktívnemu občianstvu na Slovensku a v Česku

eduRoma
Roma Education Project

Cesty k aktívnemu občianstvu rómskej mládeže na Slovensku a v Česku

2025

eduRoma
Roma Education Project

Táto knižka vznikla v spolupráci organizácií eduRoma zo Slovenska a Romea z Českej republiky pre všetkých, ktorí pracujú s mladými ľuďmi – pre pedagógov, pracovníkov s mládežou, sociálnych a komunitných pracovníkov či tvorcov mládežníckych politík. Jej cieľom je podporiť sociálnu inklúziu a občiansku angažovanosť mladých Rómov a Rómok na Slovensku a v Česku, aby mali viac príležitostí rozvíjať svoje talenty, aktívne sa zapájať do spoločenského diania a pozitívne ovplyvňovať svoje komunity.

OBSAH

Úvod: Rómska mládež a jej chýbajúci hlas vo verejných politikách

1. Postavenie a podpora inklúzie rómskej mládeže vo verejných politikách na Slovensku

1.1. Výzvy v oblasti vzdelávania a sociálnej inklúzie rómskych detí a mládeže.....	9
1.1.1. Pretrvávajúci problém školskej segregácie.....	9
1.1.2. Krízové udalosti a ich dopad na rómske komunity.....	10
1.2. Súčasné výzvy v oblasti podpory rómskych organizácií ako partnerov pri poskytovaní vzdelávania a tvorby podmienok pre sociálnu inklúziu.....	12

2. Medzi plánmi a realitou: Sociálne vylúčenie rómskej mládeže v Českej republike

2.1. Rómska mládež vo vládnych dokumentoch.....	18
2.2. Od deklarácie rovnosti k sporným aspektom implementácie.....	19
2.3. Rovný prístup ku vzdelávaniu.....	20
2.4. Segregácia a inkluzívne prostredie.....	22
2.5. Participácia mladých ľudí.....	23
2.6. Medzinárodná spolupráca a implementácia opatrení.....	25
2.7. Kultúrna identita a boj proti diskriminácii.....	26

3. Perspektívy, odporúčania a cesty podpory rómskej mládeže na Slovensku a v Česku

3.1. Podpora vzdelávania, identity a kultúry.....	30
3.2. Podpora pedagógov a pracovníkov s mládežou.....	32
3.3. Priama podpora mládeže a budovanie bezpečných komunitných priestorov.....	34
3.4. Podpora športu, pohybových aktivít a zdravého životného štýlu.....	36
3.5. Podpora žien a rodovej rovnosti.....	38
3.6. Podpora environmentálneho aktivizmu a prevencia klimatických dopadov.....	40
3.7. Podpora digitálnej a mediálnej gramotnosti.....	42
3.8. Podpora zamestnanosti a kariérneho rozvoja.....	45
3.9. Podpora občianskej a politickej participácie.....	48
3.10. Podpora medzinárodnej spolupráce.....	50
3.11. Budovanie systémových a dlhodobých opatrení.....	51

4. Zoznam použitej literatúry

Rómska mládež a jej chýbajúci hlas vo verejných politikách

Rómska mládež predstavuje v súčasnej slovenskej a českej spoločnosti jednu z najdôležitejších, a zároveň najzraniteľnejších skupín mladých ľudí. Ich životy a skúsenosti odrážajú zložité prepojenie historických, sociálnych a ekonomických faktorov, ktoré často vedú k marginalizácii a nerovnosti. Predstavitelia rómskych komunít v oboch krajinách čelia podobným výzvam segregácii vo vzdelávacom systéme, obmedzenému prístupu k pracovným príležitostiam, predsudkom a diskriminácii.

Rómska mládež pritom nie je homogénna. Zahŕňa študentov stredných a vysokých škôl a aj tých, ktorí z rôznych dôvodov opustili formálne vzdelávanie, zahŕňa mladých žijúcich v mestách aj v malých, často izolovaných komunitách, a tiež jednotlivcov, ktorí sa silno identifikujú so svojou kultúrnou identitou, ako aj tých, ktorí ju prijímajú len čiastočne alebo ju potláčajú. Napriek tejto rozmanitosti sa spoločným menovateľom ich skúseností stáva kombinácia sociálnej exklúzie, ekonomických obmedzení, stereotypov zo strany majority a historicky zakorenených predsudkov, ktoré limitujú ich prístup k zdrojom a možnostiam plnohodnotnej participácie.

Ak sa však na rómsku mládež pozrieme cez prizmu potenciálu a zdrojov, objavuje sa významný kultúrny, ľudský a občiansky potenciál. Kultúrny potenciál vyplýva z bohatej tradície hudby a jazyka, ktoré formujú identitu a posilňujú sebadôveru. Ľudský potenciál sa odvíja od kreativity, odolnosti a solidarity, často získanej prekonávaním každodenných výziev marginalizácie. Občiansky potenciál umožňuje mladým Rómom obohacovať demokratickú spoločnosť o nové perspektívy, skúsenosti a participáciu, ktorá môže byť inšpiratívna pre širokú spoločnosť na Slovensku i v Česku.

Slovensko a Česko, hoci zdieľajú spoločnú historickú skúsenosť, čelia v kontexte rómskej mládeže odlišným výzvam aj príležitostiam. Efektívnosť intervencií môže výrazne zvýšiť cezhraničná výmena poznatkov a spolupráca – či už ide o inkluzívne vzdelávacie programy, mentoringové iniciatívy, komunitné rozvojové projekty alebo programy zamerané na občiansku a politickú participáciu. Rómska mládež, ktorá má možnosť nadviazať kontakty, spoznať odlišné prístupy a zdieľať skúsenosti naprieč hranicami, získava nové horizonty, ktoré jej umožňujú nielen prekonávať systémové prekážky, ale aj aktívne participovať na formovaní oboch spoločností.

A práve s týmto cieľom vznikala táto publikácia, ktorá má ambíciu ponúknuť základný rámec podpory rómskej mládeže, ktorý do logického a dlhodobého udržateľného celku spája individuálne programy, komunitné aktivity a systémové opatrenia. Takýto rámec vychádza z predpokladu, že trvalé zmeny nemožno dosiahnuť jednorazovými projektmi alebo izolovanými intervenciami. Vyžadujú integrovaný prístup prepájajúci školy, rodiny, komunity, verejné inštitúcie, mimovládne organizácie a medzinárodné platformy spolupráce.

V jadre tohto prístupu stoja štyri kľúčové princípy:

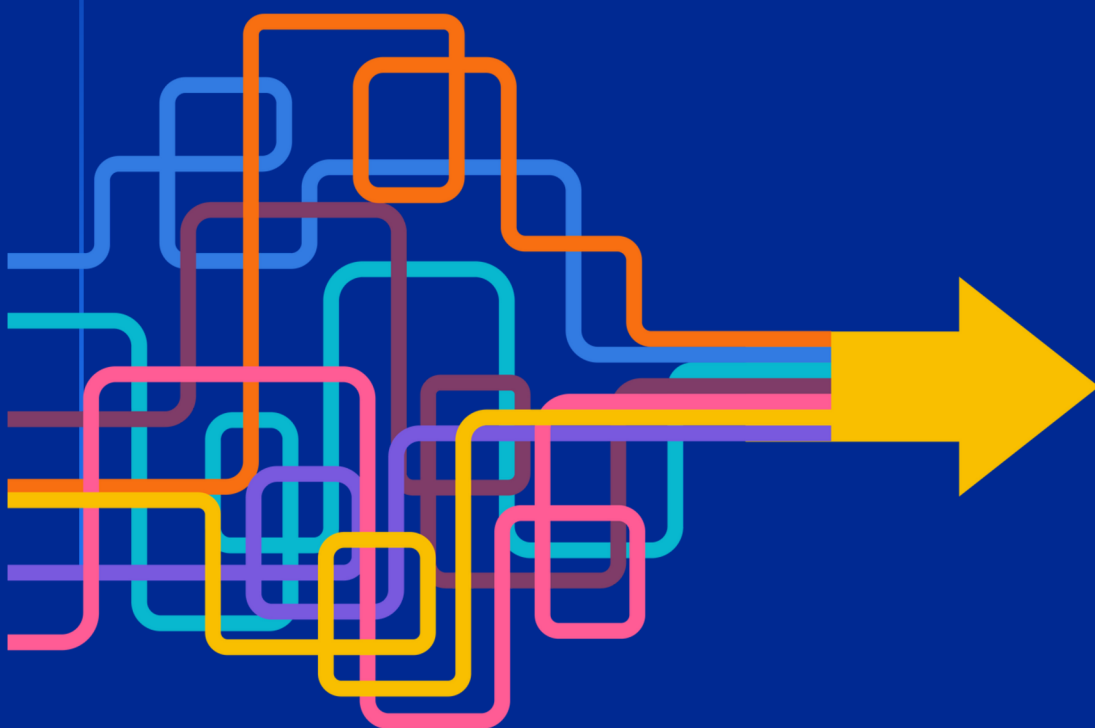
1. **Inklúzia**, ktorá zaručuje, že žiadny mladý človek nebude marginalizovaný na základe svojho pôvodu či sociálneho postavenia.
2. **Participácia**, ktorá nevníma rómsku mládež ako pasívny objekt pomoci, ale ako aktívnych spolutvorcov riešení, schopných meniť svoju komunitu a ovplyvňovať rozhodnutia na lokálnej aj európskej úrovni.
3. **Prepojenosť**, ktorá reflektuje vzájomnú závislosť jednotlivých oblastí – vzdelávanie, zamestnanosť, občianska angažovanosť či rozvoj digitálnych kompetencií – a potrebu ich integrácie.
4. **Udržateľnosť**, ktorá podčiarkuje význam dlhodobého financovania, systémovej ukotvenosti a kontinuity programov na regionálnej a štátnej úrovni.

Rómska mládež zatiaľ nemá pevné miesto v politikách mládeže na Slovensku ani v Českej republike. Aj keď existujú rôzne stratégie zamerané buď na mládež alebo na rómsku komunitu, mladí Rómovia a Rómky sa v nich často strácajú a ich špecifické potreby, skúsenosti a výzvy ostávajú nepovšimnuté. Publikácia, ktorú držíte v rukách, však ukazuje, že cesta k zmene je možná. Kombinácia individuálnej podpory, rozvoja komunitných iniciatív a systémových zmien v rámci dlhodobej stratégie, reagujúcej na skutočné potreby rómskej mládeže, môže priniesť konkrétne a udržateľné výsledky. Cieľom je vytvoriť priestor, kde rómska mládež získa reálne príležitosti rozvíjať svoj potenciál, aktívne sa zapájať do spoločenského života a postupne budovať svoj hlas v rozhodovacích procesoch.

Vlado Rafael, editor

1

Postavenie a podpora inklúzie rómskej mládeže vo verejných politikách na Sovensku

Hoci v posledných rokoch viaceré¹ stratégie verejných politik v oblasti vzdelávania a sociálnej inklúzie explicitne identifikujú niektoré príčiny nerovností a špecifické potreby detí a mladých ľudí z vylúčených komúnít, stále v rámci nich neexistuje koncepcia, ktorá by ponúkala komplexný a systematický rámec pre ich napĺňanie. Súčasné prístupy zostávajú všeobecné a chýba im jasný plán konkrétnych krokov, ktorý by postupne zlepšoval prístup k vzdelávaniu a posilňoval sociálnu inklúziu detí a mladých ľudí z vylúčených komúnít.

Tento nedostatok je zjavný aj v kontexte dokumentu **Stratégia² rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2023**. Hoci stratégia predstavuje dôležitý rámec pre koordináciu aktivít zameraných na zlepšenie postavenia rómskej menšiny do roku 2030, jej obsahová hĺbka v oblasti podpory rómskej mládeže je nedostatočná. Tým sa znižuje schopnosť dokumentu poskytovať konkrétne nástroje, odporúčania a metodológie pre efektívne intervencie, ktoré by priamo reflektovali špecifické potreby detí a mladých ľudí vrátane ich participácie, rozvoja kompetencií a prístupu k neformálnemu a celoživotnému vzdelaniu.

Navyše, samotná existencia tohto strategického dokumentu, paradoxne, oslabuje motiváciu a ambíciu začleňovať tému podpory inklúzie Rómov do ostatných strategických dokumentov verejných politik na Slovensku. Inými slovami, dokument, ktorý mal byť stimulom pre širšiu systematickú integráciu rôznych tém inklúzie, často funguje skôr ako „uzavretý rámec“, v rámci ktorého sa téma rovnosti a participácie Rómov považuje za pokrytú, čím sa znižuje tlak na zapracovanie týchto otázok do sektorových stratégií v oblasti školstva, sociálnych služieb, kultúry či práce s mládežou. Tento jav obmedzuje systematickú a prepojenú prácu naprieč verejnými politikami a brzdí vznik komplexných riešení, ktoré by umožnili skutočnú inklúziu rómskej komunity v rôznych oblastiach spoločenského života.

1 Napríklad https://www.minedu.sk/data/files/3888_sprava_o_mladezi.pdf a pozri tiež https://www.minedu.sk/data/files/13153_sprava-o-mladezi.pdf.

2 Dostupné na www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csrt=8853717357970717901.

1.1 Výzvy v oblasti vzdelávania a sociálnej inklúzie rómskych detí a mládeže

Prvým problémom je skutočnosť, že verejné politiky³ najmä v oblasti formálneho vzdelávania sú síce vo veľkej miere zamerané na potreby rómskych detí a mladých ľudí z vylúčených komunit, no prevažne pre obdobie materskej, základnej a strednej školy. Chýba však dostatočné zameranie na podporu rómskej mládeže vo veku približne 15 až 30 rokov. V mnohých vylúčených lokalitách, kde kombinácia nedostatočnej zdravotnej starostlivosti, obmedzeného prístupu k vzdelaniu a nízkej kvality života vedie k vyššej pôrodnosti a úmrtnosti, tvoria mladí ľudia často skupinu s obmedzenou produktivitou a príležitosťami. Existujúce verejné politiky neprisudzujú dostatočnú pozornosť inklúzii tejto vekovej skupiny, čo zvyšuje riziko jej sociálnej marginalizácie a obmedzuje možnosti jej plnohodnotného zapojenia sa do spoločenského, ekonomického a kultúrneho života. Verejným politikám v oblasti vzdelávania detí a mladých ľudí z marginalizovaných komunit však chýbajú aj iné kľúčové témy rovnako nevyhnutné pre ich komplexný rozvoj, najmä v oblastiach neformálneho a celoživotného vzdelávania.

1.1.1 Výzvy v oblasti vzdelávania a sociálnej inklúzie rómskych detí a mládeže

Neriešeným problémom v oblasti vzdelávania detí a mladých ľudí z vylúčených komunit zostáva školská segregácia. Sporné sú napríklad povinné nové desegregačné štandardy⁴, ktoré ministerstvo školstva zaviedlo do praxe. Ich reálne naplnenie sa legislatívne nedá vymôcť, vzťahujú sa iba na niektoré typy škôl, neposkytujú návod na odstránenie segregácie a nie sú viazané na podporu učiteľov ani detí. Navyše sa nevenujú kľúčovým aspektom, ktoré by mohli znížiť segregáciu, akými sú:

- **adaptačné triedy** pre deti s odlišným jazykovým alebo sociálnym zázemím,
- **elokované** pracoviská škôl, ktoré by umožnili flexibilné a inkluzívne vzdelávacie prostredie;
- **segregované školské obvody**, ktoré často udržiavajú koncentráciu rómskych detí v školách;

³ Viď napríklad Akčný plán pre prioritnú oblasť vzdelávanie (str. 5 až 35), dostupný na https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/11113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?csrt=8853717357970717901.

⁴ Viac na <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-suderave-vylucenym-ziakom-nepomozu/>.

- **výstavba škôl a školských zariadení vo vylúčených lokalitách**, ktorá by umožnila rovnomernejšie rozloženie žiakov medzi školami.

Aj keď školská segregácia na Slovensku má svoj právny rámec (de jure), každodenná prax v školách je ovplyvnená dynamickými kultúrnymi, spoločenskými a politickými faktormi. Tie často spochybňujú hranice medzi tým, čo zákon považuje za segregáciu, a tým, čo sa v deje skutočnosti (de facto). V tomto kontexte by preto bolo užitočné vytvoriť Index školskej (de)segregácie, ktorý by školám aj tvorcom verejných politik umožnil monitorovať skryté či menej zjavné formy diskriminácie žiakov a tvoriť desegregačné stratégie vo vzdelávaní.

Index školskej (de)segregácie by

1. **mapoval segregáciu v školách** na základe objektívnych ukazovateľov (etnické zloženie, socio-ekonomický status, kvalita infraštruktúry);
2. **umožnil odhaliť skryté a menej zjavné formy diskriminácie**, ktoré nie sú viditeľné len na základe zákonného rámca;
3. **podporil tvorcov verejných politik a školy** v systematickom riešení segregácie a zvyšovaní inklúzie;
4. **podnietil hlbšiu diskusiu o integrácii a inklúzii** znevýhodnených žiakov v reálnych podmienkach slovenských škôl.

Takýto nástroj by mohol slúžiť nielen na monitorovanie stavu, ale aj ako praktická pomôcka pri plánovaní vzdelávacích stratégií, smerujúcich k rovnosti príležitostí pre všetky deti bez ohľadu na ich sociálne či etnické zázemie.

1.1.2 Krízové udalosti

Súčasná politika⁵ zároveň nedostatočne rieša vzdelávacie stratégie pre deti a mladých ľudí z vylúčených komunít v kritických situáciách, akými sú pandémie alebo iné mimoriadne udalosti. Výrazným príkladom je obdobie pandémie covid-19, počas ktorého väčšina rómskych detí a mladých ľudí žijúcich vo vylúčených lokalitách nemala prístup k online vzdelávaniu ani systematickej pedagogickej podpore.

⁵ Viď napríklad Roma Civil Monitor 2025 (str. 21), dostupný na <https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf>.

Podľa prieskumu⁶ občianskeho združenia eduRoma od marca 2020 do júna 2022 vyplýva, že v priemere až 60 percent rómskych žiakov nemalo počas dištančného vzdelávania žiadny kontakt s pedagógom, alebo bol tento kontakt len veľmi sporadický. Alarmujúce je, že približne 70 percent žiakov z rómskych komunít sa počas krízového obdobia nezapojilo do vzdelávania vôbec. Najviac postihnutou skupinou boli žiaci druhého stupňa základných škôl (60 %), nasledovaní žiakmi prvého stupňa (40 %). Situácia vo východoslovenských regiónoch je ešte závažnejšia: v niektorých vylúčených komunitách sa do vzdelávania nezapojilo 90 až 100 % detí, čo signalizuje systematický problém, ktorý nemôžu odstrániť tradičné vzdelávacie opatrenia.

Ani formálne, ani neformálne či celoživotné vzdelávacie programy sa nezameriavajú na problematiku digitálneho vzdelávania alebo prípravu detí a mladých ľudí z vylúčených komunít v oblasti práce s modernými technológiami. Tento aspekt je pritom kľúčový, pretože digitálne zručnosti a schopnosť adaptácie na moderné technológie budú v nadchádzajúcich rokoch určovať trendy na trhu práce a zásadným spôsobom ovplyvnia sociálnu a ekonomickú inklúziu jednotlivcov. Absencia zamerania na tieto oblasti predstavuje vážny deficit, ktorý môže prehĺbovať existujúce vzdelávacie a sociálne nerovnosti.

Okrem toho existujúce verejné politiky dostatočne nereflektujú ani environmentálne výzvy a dopady klimatických zmien, ktoré majú priamy vplyv na vzdelávacie nerovnosti a na celkový zdravý rozvoj detí a mladých ľudí. Extrémne poveternostné javy, ako sú záplavy, dlhotrvajúce suchá, horúčavy alebo silné búrky, ale aj každodenné environmentálne problémy – napríklad znečistenie ovzdušia či nedostatočný prístup k pitnej vode – výrazne zhoršujú možnosti rómskych žiakov navštevovať školy a aktívne sa zapájať do vzdelávacieho procesu. Takéto podmienky často vedú k absencii, predčasnému ukončeniu školského dochádzania alebo nižšej kvalite vzdelávania.

Následkom toho sa prehľbujú existujúce sociálne nerovnosti a vylúčenie, keďže deti a mladí ľudia z týchto lokalít majú výrazne obmedzené príležitosti na rozvoj svojho potenciálu. Verejné politiky pritom nedokážu poskytnúť komplexné mechanizmy, ktoré by reagovali na tieto environmentálne riziká a podporovali tak odolnosť komunít a kontinuálne vzdelávanie detí a mládeže. Chýba najmä integrácia environmentálnych stratégií do vzdelávania a preventívnych opatrení, ktoré by zmierňovali dopady klimatických zmien na najzraniteľnejšie skupiny.

⁶ Pozri tiež Roma Civil Monitor, 2025, str. 21, dostupné na: <https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf>.

Tieto zistenia ukazujú, že príprava verejných politík v oblasti vzdelávania rómskych detí a mládeže musí byť komplexnejšia, flexibilnejšia a citlivejšia voči rôznym krízovým scenárom. Politiky by mali integrovať podporu digitálnych kompetencií, environmentálne aspekty a mechanizmy, ktoré umožnia efektívnu reakciu na mimoriadne situácie. Len tak môže byť zabezpečená reálna rovnosť príležitostí pre všetky deti a mladých ľudí bez ohľadu na ich sociálne, kultúrne či ekonomické zázemie.

Tieto zistenia ukazujú, že príprava verejných politík v oblasti vzdelávania rómskych detí a mládeže musí byť komplexnejšia, flexibilnejšia a citlivejšia voči rôznym krízovým scenárom. Politiky by mali integrovať podporu digitálnych kompetencií, environmentálne aspekty a mechanizmy, ktoré umožnia efektívnu reakciu na mimoriadne situácie. Len tak môže byť zabezpečená reálna rovnosť príležitostí pre všetky deti a mladých ľudí bez ohľadu na ich sociálne, kultúrne či ekonomické zázemie.

1.2 Súčasný výzvy v oblasti podpory rómskych organizácií ako partnerov pri poskytovaní vzdelávania a tvorby podmienok pre sociálnu inklúziu

Mohlo by sa zdať, že jednou z výhod rómskych mimovládnych organizácií (MVO) na Slovensku je ich charakter malých komunitných združení, pôsobiacich najmä na lokálnej úrovni. Vďaka takejto štruktúre môžu byť úzko prepojené s miestnymi komunitami, môžu lepšie reagovať na ich potreby a zachovávať si blízky kontakt s jednotlivcami, ktorým poskytujú podporu. V praxi sa však väčšina týchto organizácií stretáva s viacerými výzvami, ktoré limitujú ich efektívnosť a dlhodobú udržateľnosť.

Väčšina rómskych MVO funguje⁷ s minimálnym počtom pracovníkov, často bez stabilného financovania a bez dlhodobej strategickú vízie. Slabé postavenie týchto organizácií v občianskom sektore je výsledkom kombinácie viacerých faktorov, ktoré vzájomne pôsobia a oslabujú ich kapacity. Patria medzi nich:

- 1. Chýbajúce komunikačné nástroje** – Mnohé rómske mimovládne organizácie nedisponujú dostatočne rozvinutými nástrojmi na prezentáciu svojej činnosti a oslovenie verejnosti.

⁷ Pozri tiež: Roma Civil Monitor, 2025, str. 16, dostupné na: [Pozri tiež Roma Civil Monitor, 2025, str. 21, dostupné na: https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf](https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf).

Webové stránky, aktívne profily na sociálnych sieťach, pravidelné 1.výročné správy či publikovanie výsledkov projektov sú často nedostupné alebo zastarané. Tento nedostatok limituje ich schopnosť informovať verejnosť o svojich aktivitách, budovať si reputáciu, nadväzovať nové partnerstvá a získavať podporu od donorov či sponzorov. Bez týchto nástrojov zostáva ich práca pre širšiu komunitu často neviditeľná.

2. Nedostatočný inštitucionálny rozvoj a absencia dlhodobého plánovania – Mnohé organizácie nemajú vybudovanú systematickú vnútornú štruktúru ani jasne definované organizačné procesy. Chýba im dlhodobá strategická vízia a plánovanie, čo sťažuje efektívnu koordináciu projektov, nastavovanie priorít a zabezpečenie kontinuity aktivít. Bez strategického rámca môže dochádzať k nadmernej záťaži jednotlivcov, duplicitným aktivitám a nedostatočnej príprave na budúce výzvy.

3. Nedostatok odborných a manažérskych kapacít – Malé tímy často nemajú špecialistov v kľúčových oblastiach, akými sú projektový manažment, administratíva, komunikácia, financie, právne otázky či stratégia rozvoja organizácie. Tento deficit odbornosti obmedzuje schopnosť rozvíjať komplexné projekty, efektívne ich riadiť a reagovať na nepredvídané situácie. V dôsledku toho sú organizácie nútené riešiť množstvo úloh ad hoc, čo často vedie k vyčerpaniu pracovníkov a zníženiu kvality poskytovaných služieb.

4. Neexistujúca fundraisingová stratégia a slabá identifikácia zdrojov – Väčšina rómskych MVO nemá jasne definovanú stratégiu získavania finančných prostriedkov a nezameriava sa systematicky na rozšírenie portfólia donorov. Absencia plánovania v oblasti fundraisingu znižuje ich schopnosť dlhodobo udržateľne realizovať aktivity a rozvíjať svoje programy.

5. Finančná závislosť od jedného zdroja – Väčšina MVO je závislá od jedného hlavného zdroja financovania, najčastejšie verejných dotácií. Takáto koncentrácia rizika ohrozuje ich nezávislosť a môže viesť k strate stability v prípade zmeny politických priorít alebo podmienok financovania. Organizácie tak často nemajú dostatočnú flexibilitu reagovať na nové potreby alebo inovovať svoje služby.

6. Obmedzené kapacity pre partnerstvá a spoluprácu – Nedostatok skúseností s budovaním koalícií, slabé jazykové kompetencie a obmedzené medzinárodné kontakty výrazne limitujú možnosti MVO rozširovať pôsobenie, nadväzovať externé partnerstvá a získavať nové know-how. To obmedzuje ich prístup k moderným metodikám, inováciám a príležitostiam na vzdelávanie či spoluprácu so skúsenými organizáciami zo zahraničia.

7. Nízka viditeľnosť a reputácia v komunite a v spoločnosti – Okrem nedostatku komunikačných nástrojov môže slabá aj samotná percepcia organizácie v miestnych komunitách. Bez aktívneho budovania dôvery a uznania v cieľovej komunite môže byť ťažké mobilizovať účastníkov projektov, získavať dobrovoľníkov alebo podporu pre iniciatívy. Nízka reputácia často limituje aj možnosti partnerstva s inými organizáciami a inštitúciami. Navyše, slabá viditeľnosť v širšej spoločnosti môže viesť k nedostatočnému pochopeniu a oceneniu práce rómskych MVO, čo znižuje šance na podporu zo strany médií, donorov a politických či verejných inštitúcií.

8. Nedostatok cielenej podpory zo strany nadácií – Na Slovensku chýbajú nadácie, ktoré by cielene podporovali budovanie kapacít rómskych organizácií. Väčšina dostupných grantových programov sa zameriava buď na konkrétne projekty, alebo na širšie sociálne témy, no bez osobitného zohľadnenia potrieb menšinových organizácií. Absencia takto špecifickej podpory obmedzuje možnosť MVO investovať do interného rozvoja, vzdelávania pracovníkov, modernizácie infraštruktúry či zlepšenia procesov. Organizácie tak často zostávajú závislé od krátkodobých projektov, čo komplikuje dlhodobé plánovanie, zvyšuje riziko vyhorenia tímu a spomaľuje celkový rozvoj komunit, ktorým slúžia.

Napriek tomu, že malé rómske mimovládne organizácie majú silnú komunitnú väzbu a potenciál reagovať na lokálne potreby, ich súčasná situácia poukazuje na významné kapacitné a inštitucionálne nedostatky. Aby mohli naplno využívať svoj potenciál a dlhodobo prispievať k rozvoju komunit, je pre nich nevyhnutné zabezpečiť stabilné financovanie, posilniť odborné a manažérske kapacity, zaviesť strategické plánovanie a rozvinúť schopnosti v oblasti komunikácie, fundraisingu a partnerstiev. Len tak môžu tieto organizácie získať pevnejšie postavenie v občianskom sektore a efektívnejšie naplňovať svoje poslanie.

Počet aktívnych rómskych odborných organizácií s celoslovenskou pôsobnosťou

zostáva stále veľmi nízky. Tento nedostatok znamená, že v občianskom sektore často absentuje autentická perspektíva, ktorá by vychádzala priamo z komunít a z ich vlastných odborných skúseností. Bez silných odborných rómskych organizácií sa totiž stráca hlas, ktorý by dokázal presne artikulovať potreby, výzvy a priority rómskych komunít v širšom spoločenskom kontexte.

V dôsledku toho túto úlohu čiastočne preberajú nerómske mimovládne a cirkevné organizácie, ktoré sa prevažne zameriavajú na terénnu prácu, poskytovanie sociálnych služieb a podporu komunitných projektov. Hoci tieto organizácie plnia významnú praktickú funkciu a prinášajú okamžitú pomoc, ich činnosť často nepostihuje širšie systematické otázky. Menej reflektujú potrebu komplexného výskumu, monitoringu a advokačných aktivít, ktoré sú však nevyhnutné pre odhaľovanie štrukturálnych problémov, tvorbu efektívnych politík a dosiahnutie dlhodobej zmeny postavenia rómskych komunít v spoločnosti.

Nedostatok silných rómskych odborných aktérov teda znamená viacero problémov:

1. **Obmedzenú reprezentáciu** – Hlas rómskych komunít je vo verejnom a odbornom diskurze slabšie zastúpený, čo môže viesť k nesprávnym alebo neúplným interpretáciám ich potrieb a situácie.
2. **Neúčinnosť stratégií** – Bez odborných organizácií schopných prinášať autentickú skúsenosť a hlbšie pohľady, pripravovať odporúčania a viesť advokačné kampane, je ťažké iniciovať strategické a udržateľné riešenia problémov, ktorým rómske komunity čelia.
3. **Závislosť na externých aktéroch** – Nerómske organizácie často plnia rolu sprostredkovateľa alebo „nástroja pomoci“, čo môže limitovať priestor pre komunitami vedené rozhodovanie a vlastnú aktívnu iniciatívu.

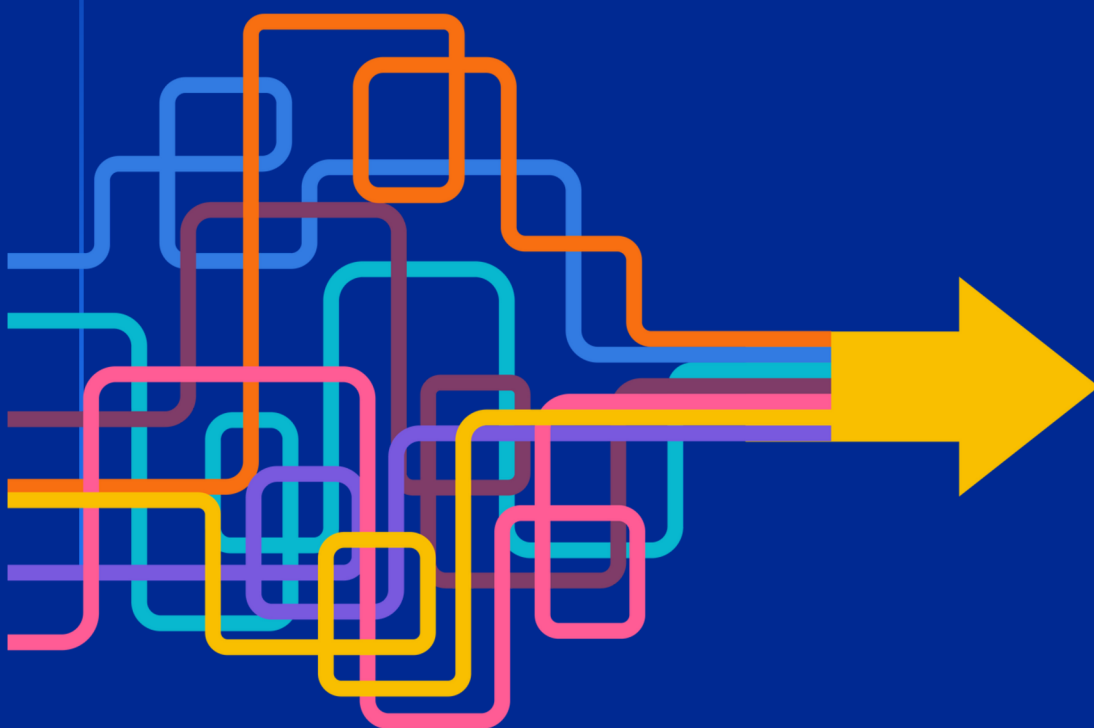
Pre zachovanie dlhodobej efektivity a spravodlivosti je preto kľúčové podporovať vznik a rozvoj odborných rómskych organizácií. Takéto organizácie zohrávajú viacero nezastupiteľných úloh. Nielenže dokážu promptne reagovať na aktuálne potreby rómskych komunít – či už ide o vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie alebo sociálne služby –, ale zároveň poskytujú priestor na systematickú analýzu problémov, ktoré tieto komunity postihujú. Okrem toho môžu tieto organizácie slúžiť ako platforma pre presadzovanie politických a legislatívnych zmien, ktoré môžu zlepšiť životné podmienky a zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetkých.

Ich odborná expertíza by umožnila identifikovať dlhodobé trendy a riziká, čím by sa predchádzalo neefektívnym rozhodnutiam.

Kľúčovým aspektom je zabezpečenie udržateľného rozvoja inkluzívneho komunitného života, teda budovanie miestnych sietí, posilňovanie sociálnej kohézie a podporovanie participácie Rómov na rozhodovacích procesoch. Takáto podpora by nielenže zvýšila efektivitu intervencií, ale zároveň by prispela k spravodlivejšiemu a inkluzívnejšiemu spoločenskému prostrediu, kde sú hlasy marginalizovaných komunit aktívne počúvané a rešpektované.

2

Medzi plánmi a skutočnosťou: Sociálne vylúčenie rómskej mládeže v Českej republike

V uplynulých rokoch vzniklo v Českej republike niekoľko strategických dokumentov, ktoré sa venujú problematike detí a mládeže, vzdelávaniu, sociálnym nerovnostiam a rovnosti príležitostí. Tieto dokumenty nielen vymedzujú smerovanie štátnej politiky v daných oblastiach, ale tiež odrážajú vývoj v prístupe k rovnosti a inklúzii, najmä vo vzťahu k mladým ľuďom z marginalizovaných skupín. Napriek tomu, že všetky dokumenty vo väčšej či menšej miere deklarujú záujem o zraniteľné skupiny mládeže, konkrétne zmienky o rómskej mládeži sa v nich objavujú skôr sporadicky alebo až v neskorších dokumentoch.

2.1 Rómska mládež vo vládných dokumentoch

Prvým zo spomínaných dokumentov je Stratégia pre mládež na obdobie 2014–2020, ktorú pripravilo Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy (MŠMT). Dokument vznikol v rokoch 2012 až 2013 a deklaroval zámer podporovať rovné príležitosti, pričom ako cieľovú skupinu spomína takzvanú mládež s obmedzenými príležitosťami. Stratégia bola implementovaná do roku 2020, no jej záverečné vyhodnotenie ukazuje skôr všeobecné rámce než ciele opatrenia. Stratégia sa nakoniec rozvinula do **Koncepcie podpory mládeže 2014–2020⁸**, ktorá vymedzovala priority v oblasti práce s mládežou a podpore neformálneho vzdelávania. Aj táto koncepcia pracuje s pojmom rovnosti, no bez konkrétnych nástrojov zameraných na etnické menšiny. Proces tvorby bol riadený medzirezortnou pracovnou skupinou, no nedochádzalo k hlbšej participácii mladých ľudí, najmä z marginalizovaných skupín.

Významným dokumentom je tiež **Stratégia vzdelávacej politiky ČR do roku 2030+⁹**, ktorá bola schválená vládou v októbri 2020. Na jej príprave sa podieľala odborná expertná skupina pod vedením Karla Garguláka a následne MŠMT. Táto stratégia prináša dôraz na zníženie nerovností vo vzdelávaní, podporu „wellbeingu“ a modernizáciu výučby. Dokument má platnosť do roku 2030 a je považovaný za kľúčový pre smerovanie českého školstva. Napriek tomu, že spomína znevýhodnených žiakov, konkrétne ciele na rómsku mládež v ňom nie je systematické.

⁸ Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020.

⁹ Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Koncepcie podpory mládeže na období 2014–2020. Praha: MŠMT, 2014.

Dlhodobý zámer vzdelávania a rozvoja vzdelávacej sústavy ČR 2023–2027¹⁰

nadväzuje na Stratégiu 2030+ a konkretizuje niektoré jej priority. Vznikol na pôde MŠMT a bol schválený v roku 2023. Zámer sa venuje dostupnosti predškolského vzdelávania, jazykovej pripravenosti a rozvoju podporných opatrení, čo má priamy dopad na deti a mládež z rómskych komunít. Napriek tomu, že ide o dokument s najaktuálnejším dopadom, jeho implementácia sa ešte len realizuje a dopady na rómske deti bude potrebné ďalej vyhodnocovať.

Najprogressívnejším dokumentom v tejto oblasti je Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030¹¹

, ktorú pripravil Úrad vlády ČR – Sekcia pre ľudské práva a v roku 2021 ju schválila vláda. Dokument vznikol v úzkej spolupráci s rómskymi organizáciami a členmi Rady vlády pre záležitosti rómskej menšiny. Stratégia otvorene pomenúva diskrimináciu, segregáciu a potrebu systémových zmien. Obsahuje kapitoly venované vzdelávaniu, zamestnanosti, bývaniu, zdraviu, kultúre a participácii. Implementácia prebieha priebežne, pričom aktuálne (v roku 2025) prebieha jej strednodobá revízia.

Tieto dokumenty tvoria rámec, ktorý nielenže definuje smerovanie jednotlivých politík, ale odráža aj posun v myslení o rovnosti – od univerzálneho prístupu k cielenému a citlivému zásahu. V centre pozornosti tejto komparácie stojí otázka, ako je rómska mládež poňatá v týchto konceptoch, aké nástroje sú pre ňu určené a do akej miery sa tieto dokumenty odlišujú v ich konkrétnosti a vymahateľnosti opatrení. Zároveň sa ukazuje, že efektívna inklúzia rómskej mládeže sa nedá chápať len ako záležitosť jedného rezortu či jedného nástroja, ale vyžaduje si prepojenie vzdelávacích, sociálnych, kultúrnych i participatívnych politík.

2.2 Od deklarácie rovnosti po jej spornú implementáciu do praxe

Tento text dopĺňa aj kvalitatívny prieskum medzi viac ako päťdesiatimi mladými Rómami z rôznych krajov Českej republiky. Jeho cieľom bolo zistiť ich aktuálne potreby, vízie a očakávania. Respondenti uvádzali nielen systémové prekážky vo vzdelávaní, ale aj priame skúsenosti s diskrimináciou, nedostatkom podpory a pocitom neviditeľnosti. Hlavné témy, ktoré z výpovedí vyplynuli, zahŕňali rovný prístup ku vzdelaniu, potrebu školských pomôcok, doučovania, prijatie väčšinou spoločnosťou a posilnenie rómskej identity.

¹⁰ Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027. Praha: MŠMT, 2023.

¹¹ Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021.

Citáty ako: „Potrebujeme mať rovnaké šance na kvalitné vzdelanie ako ostatní“ alebo „Rómska história by sa mala učiť v školách“ jasne ukazujú, že požiadavky mladých Rómov nie sú nadštandardné, ale odrážajú základné práva každého mladého človeka. Ich hlas je dôležitým korektívom k formálnym stratégiám a v tejto štúdii bude priebežne dopĺňať pohľad na oficiálne dokumenty o perspektívu samotných mladých Rómov.

2.3 Rovný prístup ku vzdelávaniu

Rovnosť v prístupe k vzdelávaniu je jedným z najčastejšie opakovaných princípov naprieč všetkými strategickými dokumentmi, ktoré boli analyzované. Tento princíp je kľúčovým predpokladom pre sociálnu inklúziu a rozvoj potenciálu mladých ľudí z marginalizovaných skupín, najmä rómskej mládeže.

Stratégia pre mládež 2014–2020 aj Konceptia štátnej politiky pre oblasť detí a mládeže 2014–2020, ktoré pripravovalo Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy (MŠMT), pracujú s pojmom „mládež s obmedzenými príležitosťami“. V dokumentoch sa uvádza, že cieľom je „uľahčiť ich začlenenie do spoločnosti, okrem iného prostredníctvom zabezpečenia prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu“¹². Stratégia pre mládež ďalej konštatuje: „Mladí ľudia s obmedzenými príležitosťami čelia prekážkam, ktoré im bránia plne sa zapojiť do spoločnosti, a preto je potrebné im vytvoriť špecifickú podporu.“¹³ Tieto formulácie sú však skôr všeobecné a neobsahujú konkrétne nástroje zamerané na rómskych žiakov a študentov.

Výrazný posun vo formulovaní problémov i návrhov opatrení prináša Stratégia vzdelávacej politiky ČR do roku 2030+, schválená v roku 2020. Dokument, ktorý vznikol na MŠMT za spolupráce odborníkov z akademickej i neziskovej sféry, uvádza: „Nerovnosti v prístupe ku kvalitnému vzdelávaniu sú jednou z hlavných prekážok rozvoja českého školstva.“¹⁴ Ďalej zdôrazňuje potrebu podporovať školy, ktoré vzdelávajú žiakov z rôznorodých sociálnych a kultúrnych prostredí, a zapájať rodiny a komunity do vzdelávacieho procesu. Stratégia si kladie za cieľ „zníženie vplyvu socioekonomického zázemia na vzdelávacie výsledky“¹⁵ a „zvýšenie relevantnosti vzdelávania pre život každého žiaka“¹⁶.

12 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Konceptce podpory mládeže na období 2014–2020. Praha: MŠMT, 2014, s. 15

13 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Konceptce podpory mládeže na období 2014–2020. Praha: MŠMT, 2014, s. 17

14 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020, s. 6

15 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020, s. 13.

16 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020, s. 13.

Dlhodobý zámer vzdelávania a rozvoja vzdelávacej sústavy ČR 2023–2027 nadväzuje na predchádzajúce strategické smerovanie a konkretizuje priority v oblasti podpory detí zo znevýhodneného prostredia. Spomína napríklad „zvyšovanie dostupnosti predškolského vzdelávania v lokalitách s vyšším podielom sociálne znevýhodnených detí“¹⁷, „zabezpečenie systematickej podpory jazykovej pripravenosti detí s odlišným materinským jazykom“¹⁸ a „rozvoj kompetencií pedagogických pracovníkov pre prácu v inkluzívnom prostredí“¹⁹. Dokument opakovane pripomína význam ranej starostlivosti a podpory školskej dochádzky už od útleho veku. Výrazne sa tu objavuje aj dôraz na spoluprácu s asistentmi pedagóga a školskými psychológmi.

Celkom konkrétne zameranie na rómsku mládež prináša Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030, pripravovaná Sekciou pre ľudské práva Úradu vlády ČR. V kapitole Vzdelávanie sa uvádza: „Cieľom je znížiť vzdelanostné nerovnosti medzi rómskymi a nerómskymi deťmi a mládežou prostredníctvom opatrení v oblasti predškolského, základného, stredného i terciárneho vzdelávania.“²⁰

Stratégia ďalej špecifikuje: „Podpora rómskych detí musí začínať už v predškolskom veku a pokračovať systematicky počas celého vzdelávacieho cyklu.“²¹ Dokument taktiež zavádza opatrenia ako „podpora predškolského vzdelávania detí z vylúčených lokalít“, „podpora doučovania a mentoringu na základných a stredných školách“ a „vytvorenie rómskych štipendijných programov“²². Dôraz je kladený aj na zabezpečenie podporných profesií a inkluzívnych opatrení priamo v školách vrátane posilňovania kompetencií učiteľov v oblasti kultúrnej citlivosti a práce s predsudkami.

Kvalitatívne dáta z prieskumu medzi viac než 50 mladými Rómami potvrdzujú, že práve prístup ku vzdelaniu, rešpektujúce prostredie v škole a konkrétna materiálna podpora (napríklad školské pomôcky, doučovanie či prístup na internet) sú vnímané ako úplne zásadné pre ich ďalší rozvoj. Jeden z respondentov nášho prieskumu uviedol: „Škola má byť miestom bezpečia, nie strachu.“ Iný dodáva: „Potrebujeme dostatok financií na školské pomôcky, napríklad zošity, knihy.“

17 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Dlhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027. Praha: MŠMT, 2023, s. 30.

18 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Dlhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027. Praha: MŠMT, 2023, s. 31.

19 Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Dlhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027. Praha: MŠMT, 2023, s. 45.

20 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 33.

21 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 33.

22 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 34–35.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že hoci sa strategické dokumenty postupne posúvajú k väčšej konkrétnosti a dôrazu na rovnosť, skutočné naplnenie týchto princípov v každodennej školskej praxi zostáva výzvou. Chýbajú napríklad záväzné indikátory plnenia opatrení, systémová motivácia škôl k inklúzii a často aj koordinácia medzi jednotlivými nástrojmi podpory. Úlohou do ďalšieho obdobia je preniesť deklarácie do udržateľnej praxe a zabezpečiť, aby sa opatrenia reálne dotýkali práve tých detí a mladých ľudí, ktorí to najviac potrebujú, a to vrátane rómskej mládeže.

2.4 Segregácia a inkluzívne prostredie

Kým v prvých dvoch dokumentoch z roku 2014 je pojem segregácie buď úplne chýbajúci, alebo iba naznačený, od Stratégie 2030+ sa stáva kľúčovým problémom, ktorý vyžaduje systémovú odpoveď. Dokument otvorene konštatuje: „Segregácia detí na základe sociálneho či etnického pôvodu zhoršuje nielen ich vzdelávacie výsledky, ale aj dôveru v spravodlivosť systému.“²³ Týmto sa diskurz zreteľne posúva od bagatelizácie k otvorenému pomenovaniu nerovností.

Dlhodobý zámer 2023–2027 nadväzuje na tento rámec a ďalej rozvíja nástroje pre vytvorenie inkluzívneho školského prostredia. Zavádza koncepty „inkluzívneho školského prostredia“, ktoré je založené na spolupráci pedagogických a podporných profesií, a „medzistupňového článku podpory“ medzi školami a štátom. Dôraz je kladený na odborné kapacity škôl, podporu heterogénnych tried, ale aj na intervencie vo vylúčených lokalitách. Dokument konkretizuje potrebu „cieľovej podpory škôl s kumuláciou žiakov so sociálnym znevýhodnením“ vrátane dostupnosti školských psychológov, asistentov pedagóga a komunitných pracovníkov.

Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030 ide v tematizácii segregácie najďalej. Vo svojej vzdelávacej kapitole uvádza: „Priestorová segregácia vo vzdelávaní je výsledkom dlhodobo tolerovaných systémových nerovností, ktoré vedú k podhodnocovaniu kvality výučby v segregovaných školách.“²⁴ Tento výrok predstavuje dôležitý mílnik v českom strategickom uvažovaní, keďže explicitne pripúšťa spoluzodpovednosť štátu a inštitúcií za udržiavanie nerovností.

²³ Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020, s. 11.

²⁴ Úřad vlády České republiky, Sekce pro lidské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 33.

Dokument tiež odporúča monitoring miery segregácie na úrovni škôl a zriaďovateľov a zverejňovanie relevantných dát. Opatrenia ako „analýza priestorového rozmiestnenia rómskych žiakov“, „vytváranie desegregačných plánov“ alebo „alokácia prostriedkov podľa miery znevýhodnenia“ predstavujú krok smerom k transparentnosti a adresnosti politík.

Skúsenosti mladých respondentov prieskumu tento obraz potvrdzujú. Mnohí uvádzajú, že navštevovali školy, kde bola väčšina detí rómskeho pôvodu, a že kvalita výučby bola nižšia:

„V škole nás učili inak ako ostatných. Málo sme písali, takmer sme necvičili.“ Iný respondent zhrňuje: „Boli sme oddelení, hoci sme bývali blízko bežnej školy.“

Vzhľadom na tieto skutočnosti je nevyhnutné, aby sa opatrenia proti segregácii nestali iba formalitou. Kľúčová je aj úloha inšpekcie, ktorá by mala sledovať nielen výkonnosť škôl, ale aj mieru etnickej a sociálnej diverzity tried. Ďalej je potrebné zaviesť systémové stimuly pre školy, ktoré preukázateľne pracujú na desegregácii a inklúzii, a to nielen v oblasti financovania, ale aj v rámci uznania kvality.

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že zatiaľ čo stratégie začínajú pomenovávať segregáciu ako problém, praktické dopady zatiaľ zostávajú obmedzené. Bez dôsledného uplatňovania navrhovaných opatrení, podpory škôl a komunitných sietí a spolupráce s rodičmi z rómskych komunit nemožno očakávať významný posun. Napriek tomu je potrebné oceniť, že dokumenty ako Stratégia 2030+ a Stratégia rovnosti Rómov predstavujú dôležitý krok smerom k spravodlivejšiemu vzdelávaciemu systému.

2.5 Participácia mladých ľudí

Participácia mladých ľudí je deklarovaná ako kľúčová hodnota naprieč strategickými dokumentmi, avšak miera konkrétnosti a systémového uchopenia sa líši.

Stratégia pre mládež 2014–2020 i Konceptcia štátnej politiky pre oblasť detí a mládeže 2014–2020 uvádzajú ciele ako „podpora aktívneho občianstva“, „vytváranie podmienok pre participáciu mladých ľudí“ a „štruktúrovaný dialóg s mládežou“²⁵.

²⁵ Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy. Konceptce podpory mládeže na období 2014–2020. Praha: MŠMT, 2013, s. 18–19.

Dokumenty však neuvádzajú konkrétne mechanizmy, ako má byť participácia zabezpečená, ani akým spôsobom bola mládež zapojená pri tvorbe samotnej stratégie. Absencia informácií o zastúpení mladých ľudí z marginalizovaných skupín vrátane Rómov signalizuje, že participácia bola chápaná prevažne v univerzalistickom rámci.

Stratégia vzdelávacej politiky ČR do roku 2030+ i Dlhodobý zámer 2023–2027 kladú dôraz na dôležitosť spolupráce so žiakmi a ich rodičmi, avšak chýbajú konkrétne opatrenia na podporu participácie mladých ľudí z vylúčených komunít. V dokumentoch sa objavujú výzvy na zapájanie žiackych parlamentov a rozvoj takzvaných mäkkých zručností spojených s občianskou angažovanosťou, ale nie v nich je reflektovaná potreba cieľovej podpory pre mladých ľudí, ktorí čelia diskriminácii alebo znevýhodneniu.

Výrazne diferencovanejší pohľad prináša Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030, kde je participácia rómskej mládeže explicitne formulovaná ako „nástroj zmocnenia, prostriedok na zmenu postoja väčšinovej spoločnosti, a zároveň záruka legitimacy prijatých politík“.

Dokument navrhuje vytvoriť podmienky pre vznik regionálnych mládežníckych platforiem, podporu participatívnych rozpočtov v obciach s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva a systém podpory mladých lídrov z rómskych komunít. Stratégia zároveň konštatuje, že jednou z prekážok aktívnej participácie je „nízka dôvera mladých Rómov vo verejné inštitúcie“²⁶ a že je nevyhnutné budovať dlhodobé štruktúry, ktoré umožnia ich trvalé a zmysluplné zapojenie. Ako uvádza dokument: „Mladí Rómovia majú byť nielen objektom, ale aj subjektom zmien, ktoré sa ich týkajú.“²⁷ Kvalitatívny prieskum medzi mladými Rómami túto potrebu potvrdzuje. Respondenti opakovane spomínali, že nie sú prizývaní k spolurozhodovaniu a často ani nevedia, že by taký proces existoval. Jeden z nich uviedol: „Keď sa niečo rozhoduje o nás, my o tom nevieme. Nikto sa nás nepýta.“

Z hľadiska budúceho vývoja je nevyhnutné vytvoriť poradné štruktúry, ako je Rada rómskej mládeže, podporovať rozvoj mládežníckych organizácií a predovšetkým zabezpečiť, aby mladí Rómovia mohli participovať na tvorbe politík v prostredí, ktoré je bezpečné, otvorené a podporujúce.

26 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 29.

27 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 29.

2.6 Medzinárodná spolupráca a implementácia

Všetky analyzované dokumenty deklarujú potrebu medzirezortnej spolupráce, avšak miera jej konkretizácie sa v nich značne líši. Stratégia vzdelávacej politiky ČR do roku 2030+ i Dlhodobý zámer 2023–2027 upozorňujú na nevyhnutnosť koordinácie medzi školami, zriaďovateľmi, sociálnymi službami a ďalšími aktérmi. Táto spolupráca je však formulovaná skôr ako odporúčanie bez vyhradenia konkrétnych zodpovedností či evaluačných nástrojov.

Naopak, Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030 poskytuje oveľa štruktúrovanejší rámec. Uvádza konkrétne opatrenia s priradením zodpovedných inštitúcií, časovým rámcom i metódou monitoringu. Napríklad opatrenie 3.2.1 stanovuje: „Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy zabezpečí každoročný monitoring vzdelávacích výsledkov rómskych žiakov.“²⁸ Ďalej sa konštatuje, že Úrad vlády „koordinuje zber dát o rómskej populácii naprieč rezortmi“²⁹, a to vrátane vytvorenia jednotnej metodiky pre zber etnicky citlivých dát v súlade s ochranou osobných údajov. Dokument tiež definuje úlohu krajských úradov, obecnej samosprávy i verejnej správy pri realizácii opatrení v teréne.

Okrem toho je v ňom tiež jasne stanovená požiadavka na evaluáciu: „Implementácia bude pravidelne vyhodnocovaná a aktualizovaná na základe dát, výskumov a participatívnych konzultácií s cieľovými skupinami.“³⁰ Tento prístup je výrazne pokročilejší než všeobecné formulácie ostatných dokumentov a predstavuje reálny základ pre efektívnu realizáciu politík.

Práve dôsledné nastavenie zodpovedností a pravidelného monitoringu je z pohľadu rómskej mládeže kľúčové. Mladí ľudia v prieskume upozorňovali na to, že stratégie často zostávajú iba na papieri. Ako uviedol jeden z respondentov: „Už sme počuli veľa sľubov, ale nič sa nezmenilo. Chceme vidieť výsledky.“ Ďalší doplnil: „Nestačí napísať dokument, musí sa niečo diať.“ Zabezpečenie medzirezortnej spolupráce tak nesmie byť len formálnou deklaráciou, ale reálnym nástrojom pre vykonávanie zmien v životoch mladých ľudí vrátane tých z rómskych komunít.

28 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úrad vlády, 2021, s. 87–89.

29 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úrad vlády, 2021, s. 87–89.

30 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úrad vlády ČR, 2021, s. 89.

2.7 Kultúrna identita a boj proti diskriminácii

Kultúrna identita a jej uznanie predstavujú základný predpoklad pre rozvoj sebavedomia, dôstojnosti a spolupatričnosti mladých Rómov. Väčšina strategických dokumentov českej vlády napriek tomu venuje tejto oblasti len okrajovú pozornosť alebo ju úplne opomína.

Stratégia pre mládež 2014–2020 a Koncepcia mládeže sa kultúrnej identite venujú len všeobecne prostredníctvom pojmov ako „osobnostný rozvoj“ alebo „voľnočasové aktivity“, no bez zmienky o potrebe podpory kultúrnej diverzity či identity špecifických skupín.

Stratégia vzdelávacej politiky 2030+ tematizuje kultúrne začlenenie iba v súvislosti s jazykovou podporou detí s odlišným materinským jazykom a podpornými opatreniami vo vzdelávaní, nie však ako súčasť širšieho prístupu ku kultúrnym právam alebo reprezentácii menšinových identít v školách.

Naopak, Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030 prináša výraznú zmenu. Dokument venuje kultúrnej identite samostatnú kapitolu a uvádza, že „rómska kultúra, jazyk a história sú neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva Českej republiky“³¹ a mali by byť začlenené do vzdelávania, kultúrnych politík i verejného priestoru. Ďalej odporúča, aby sa rómska kultúra stala prirodzenou súčasťou kultúrnej ponuky verejných inštitúcií.³² Táto formulácia má zásadný význam, pretože uznanie rómskej identity ako súčasti národného dedičstva legitimizuje prítomnosť Rómov vo verejnom priestore a podporuje ich dôstojnosť. Dokument tiež upozorňuje na potrebu podpory mladých rómskych umelcov, kultúrnych projektov a vzdelávania v rómskom jazyku.

Stratégia navyše zavádza špecifickú kapitolu venovanú fenoménu anticiganizmu, ktorý definuje ako „hlboko zakorenenú formu rasizmu, ktorá sa prejavuje v inštitucionalizovanej diskriminácii, verejných stereotypoch a fyzickom i verbálnom násilí“³³. Týmto krokom sa Česká republika približuje európskym štandardom, ktoré volajú po explicitnom uznaní a pomenovaní štrukturálnej diskriminácie voči Rómom.

Dokument navrhuje konkrétne opatrenia na sledovanie výskytu anticiganizmu vrátane zberu dát o diskriminačných incidentoch, posilňovania právneho povedomia medzi Rómami a školení pracovníkov verejnej správy v oblasti rovnosti a nediskriminácie.

31 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 27.

32 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 27–28.

33 Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Praha: Úřad vlády ČR, 2021, s. 34.

Zároveň apeluje na médiá, aby prestali reprodukovat' stereotypné a stigmatizujúce obrazy Rómov.

Kvalitatívny výskum medzi mladými Rómami, ktorý sme zrealizovali, potvrdzuje, že práve oblasť identity, reprezentácie a prijatia je pre nich kľúčová. Mnohí respondenti uvádzali: „Chceme byť hrdí na to, kým sme – bez posmechu“ alebo „Rómska história by sa mala učiť v školách, nie byť tabu“. Ich výpovede ukazujú, že kultúrna identita nie je len otázkou folklóru, ale hlboko súvisí s každodennou skúsenosťou rešpektu, alebo naopak vylúčenia.

Na záver možno konštatovať, že iba Stratégia rovnosti Rómov chápe kultúrnu identitu a boj proti diskriminácii ako neoddeliteľnú súčasť sociálnej inklúzie. Je však potrebné, aby sa táto perspektíva premietla aj do ďalších strategických dokumentov a rezortných politík – od školstva po kultúru, od mládežníckej politiky po médiá. Len tak bude možné vytvárať skutočne inkluzívne prostredie, kde budú mať mladí Rómovia možnosť nielen prežiť, ale aj rásť, tvoriť a ovplyvňovať podobu spoločnosti, v ktorej žijú.

Záver

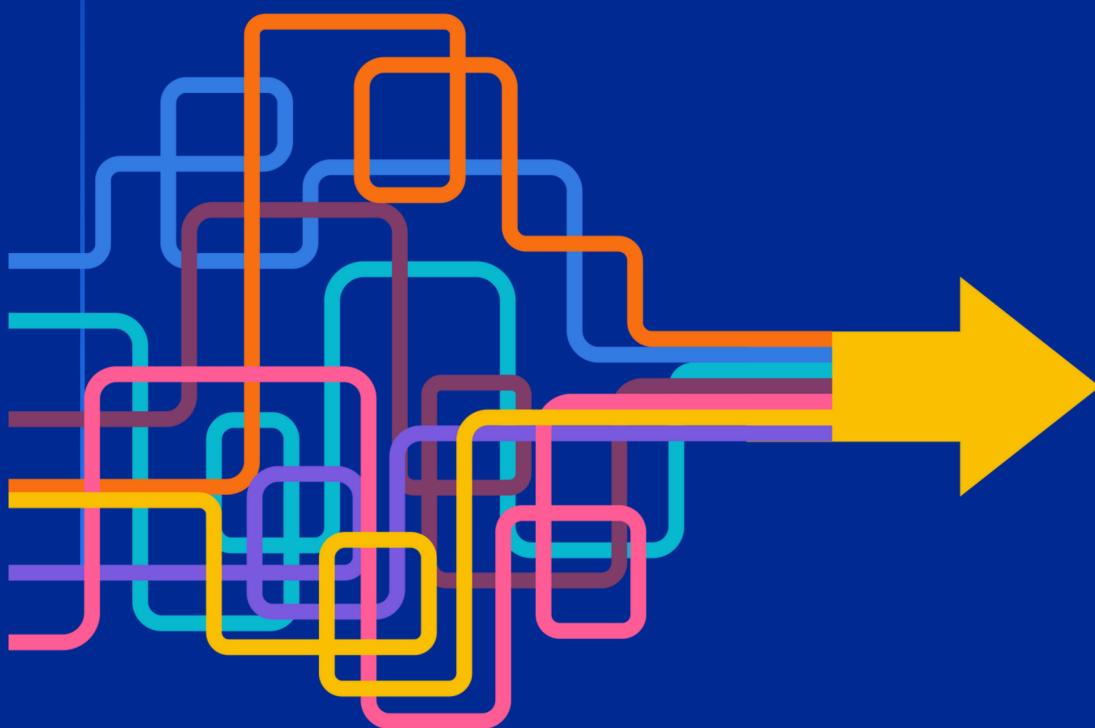
Porovnanie jednotlivých dokumentov ukazuje, že vývoj verejnej politiky smerom k inkluzívnemu a rovnému prístupu pre rómsku mládež postupne prechádza od všeobecných výziev k adresným opatreniam. Dokumenty do roku 2020 pracujú prevažne vo všeobecných kategóriách a s univerzálnou terminológiou. Od Stratégie 2030+ a najmä vďaka Stratégii rovnosti Rómov 2021–2030 však dochádza k otvorenému pomenovaniu bariér, zodpovedností a k formulácii konkrétnych intervencií.

Dôležitým aspektom do budúcnosti zostáva prepojenosť jednotlivých stratégií – nielen na úrovni hodnôt, ale predovšetkým na úrovni implementácie, monitoringu a financovania. Ak majú byť vízie inkluzívnej spoločnosti naplnené, nestačí, aby dokumenty existovali – je potrebné, aby sa stali každodenným nástrojom rozhodovania, plánovania a hodnotenia dopadov verejnej politiky na mladých ľudí, ktorí sa v nej stále pohybujú na okraji.

Zároveň sa ukazuje, že bez priameho zapojenia samotných mladých Rómov do plánovania, evaluácie a realizácie politík nie je možné dosiahnuť dlhodobý udržateľný pokrok. Výzvou teda zostáva nielen dôsledné plnenie už existujúcich záväzkov, ale aj budovanie dôvery, podporných štruktúr a priestoru pre autentickú participáciu. Iba vtedy sa inklúzia stáva skutočnou a nie iba deklarovanou súčasťou verejného života.

3

Perspektívy a cesty podpory rómskej mládeže na Slovensku a v Česku

Odporúčania prezentované v tejto kapitole vznikli v rámci spoločného projektu zameraného na podporu rómskej mládeže, realizovaného v programe Erasmus+ v spolupráci s organizáciami eduRoma zo Slovenska a Romea z Českej republiky v rokoch 2024 a 2025. Ich tvorba bola postupná, participatívna a založená na kombinácii rôznych metód: spoločných fokusových diskusií, individuálnych rozhovorov, zúčastneného pozorovania, seminárov a workshopov. Do procesu sa zapojili mladí ľudia, pedagógovia, pracovníci s mládežou a odborníci na komunitnú prácu, čím sa zabezpečilo, že odporúčania odrážajú reálne potreby a skúsenosti rómskej mládeže.

Participatívny charakter projektu umožnil identifikovať v tejto publikácii konkrétne výzvy a príležitosti, ktoré sú pre mladých Rómov kľúčové nielen vo vzdelávacom kontexte, ale aj v oblasti osobného rozvoja, budovania identity, sociálnych zručností či environmentálnej angažovanosti. Mladí ľudia tak mali možnosť aktívne sa zapojiť, vyjadriť svoje názory a skúsenosti a spoluvytvárať odporúčania, ktoré sú pre nich relevantné a prakticky využiteľné. Tento prístup zároveň podporuje ich sebaúctu, pocit spolupatričnosti a schopnosť samostatne rozhodovať o svojej budúcnosti.

Cieľom odporúčaní je vytvoriť komplexný rámec podpory, ktorý prepája viaceré oblasti – rozvoj vzdelania a kultúry, posilnenie identity, podporu pedagógov a pracovníkov s mládežou, budovanie bezpečných komunitných priestorov, environmentálnu angažovanosť, rozvoj digitálnej a mediálnej gramotnosti, kariérny rozvoj a občiansku participáciu. Osobitná pozornosť je venovaná mladým ľuďom z vylúčených rómskych lokalít, ktorí sú často vystavení kombinovaným rizikám – od segregácie a sociálneho vylúčenia, cez diskrimináciu a nízke očakávanie zo strany inštitúcií, až po environmentálne a zdravotné výzvy spojené s klimatickými zmenami a nedostatočnou infraštruktúrou.

Odporúčania preto nezameriavajú svoju pozornosť len na individuálny rozvoj mladých ľudí, ale aj na podporu inkluzívneho, bezpečného a podnetného prostredia v komunitách. Ich cieľom je vytvoriť podmienky, v ktorých môžu mladí Rómovia naplno rozvíjať svoj potenciál a zároveň aktívne participovať na spoločenskom, kultúrnom a environmentálnom živote. Každá z oblastí odporúčaní – od vzdelania a mentoringu, cez komunitnú prácu a environmentálne aktivity, po digitálne kompetencie a občiansku participáciu – je navrhnutá tak, aby spolu tvorila ucelený systém podpory, ktorý reaguje na konkrétne potreby rómskej mládeže, a zároveň posilňuje celú komunitu.

Nasledujúca kapitola preto predstavuje konkrétne odporúčania rozdelené do tematických blokov, ktoré poskytujú praktický rámec pre pedagógov, pracovníkov s mládežou, odborníkov na komunitnú prácu a všetkých, ktorí sa snažia vytvárať inkluzívne a podporné prostredie pre rómsku mládež. Týmto spôsobom sa odporúčania stávajú nielen teoretickým východiskom, ale aj praktickým nástrojom pre aktívnu podporu mladých ľudí a pre zodpovedné budovanie silných a udržateľných komunít.

Tento rámec je určený ako východisko pre tvorbu dlhodobu udržateľných politík na podporu rómskej mládeže na Slovensku a v Českej republike, ktoré systematicky reflektujú potreby rómskych komunít, a zároveň umožňujú mladým ľuďom naplno rozvíjať svoj potenciál v duchu inklúzie, rovnosti a environmentálnej zodpovednosti.

3.1 Podpora vzdelávania, identity a kultúry

Vzdelávanie je najdôležitejším nástrojom, prostredníctvom ktorého môže rómska mládež prekonať bariéry chudoby, sociálneho vylúčenia a diskriminácie. Nie je to však iba o prenose vedomostí – škola je miestom, kde sa formuje identita, sebadôvera a hodnotový rámec mladého človeka. Ak je prostredie školy založené na rešpekte, podpore a inklúzii, dokáže prebudíť motiváciu, schopnosť snívať a veriť vo vlastný potenciál. Ak však funguje na princípoch segregácie, predsudkov a nízkych očakávaní, stáva sa zdrojom frustrácie, pocitu menejcennosti a pasivity.

Pre rómsku mládež má vzdelanie ešte hlbší význam – je nielen cestou k lepším kariérnym príležitostiam, ale aj priestorom na posilňovanie vlastnej kultúrnej identity. Aj dnes sú Rómovia často vnímaní len cez prizmu chudoby a sociálnych problémov, zatiaľ čo ich bohatá história, jazyk a kultúra zostávajú na okraji záujmu. Preto je nevyhnutné, aby vzdelávacie prostredie spájalo dva kľúčové aspekty: inkluzívny prístup, ktorý zabezpečí rovnaké príležitosti, a podporu kultúrnej identity, ktorá umožní mladým Rómom rásť sebedomo, uvedomele a s hrdosťou na svoje korene.

Vzdelávacie prostredie, ktoré dokáže spájať inklúziu a podporu kultúrnej identity, potrebuje konkrétne kroky a opatrenia, ktoré umožnia rómskej mládeži naplno rozvíjať svoj potenciál.

Odporúčania

1. Podpora identity a kultúry

Zahrnutie rómskej histórie a jazyka do vzdelávacích osnov nie je len otázkou kultúrnej reprezentácie, je predovšetkým o budovaní sebaúcty mladých ľudí. Keď sa študenti stretávajú s obsahom, ktorý odráža ich vlastný príbeh a kultúrnu skúsenosť, dokážu sa so školou lepšie stotožniť. Rómsky jazyk pritom zostáva nositeľom identity a jeho podpora pomáha mladým ľuďom udržať kontakt so svojimi koreňmi.

Rovnako dôležité je podporovať aktivity zamerané na kultúrnu sebareflexiu a identitu žiakov. Školské a komunitné projekty venované rómskym tradíciám, hudbe, literatúre či výtvarnému umeniu umožňujú žiakom vyjadriť sa, budovať si sebavedomie a ukazovať majorite bohatstvo rómskej kultúry.

2. Rozšírenie motivačných a osvetových programov

Motivačné besedy s inšpiratívnymi osobnosťami zo sveta umenia, športu, vedy či podnikania ponúkajú mladým Rómom vzory a ukazujú im, že úspech je možný aj napriek prekážkam. Pre majoritu predstavujú príležitosť spoznať rómsku komunitu z novej perspektívy.

Podobne mentoringové programy s úspešnými Rómami pomáhajú študentom nielen v štúdiu, ale aj v budovaní životných stratégií a sebavedomia. Pravidelné stretnutia s mentormi umožňujú mladým čerpať z osobných skúseností a vidieť konkrétne cesty k úspechu.

3. Podpora zo strany štátu a samosprávy

Riešenie segregácie škôl je kľúčové – segregované vzdelávanie brzdí potenciál rómskej mládeže a prehľbuje nerovnosť. Štát a samosprávy musia vytvárať politiky podporujúce zmiešané školy a aktívne odmietajú praktiky, ktoré vedú k vylučovaniu rómskych detí.

Rovnako dôležitá je spolupráca s verejnými inštitúciami. Viditeľnosť rómskych študentov a tém nielen podporuje mladých, ale aj mení verejnú mienku. Systematická spolupráca škôl, neziskových organizácií, komunitných centier a štátnych či samosprávnych inštitúcií môže priniesť konkrétne projekty, ktoré podporujú inklúziu, rovnaké príležitosti a kultúrnu rozmanitosť.

3.2 Podpora pedagógov a pracovníkov s mládežou

Kvalitné vzdelávanie a podpora mladých ľudí nie sú možné bez silnej siete odborníkov pedagógov, pracovníkov s mládežou a mentorov. Títo ľudia nesú nielen vedomosti, ale aj hodnoty, postoje a motiváciu. Práve ich každodenná práca rozhoduje o tom, či sa vzdelávacie prostredie stane pre mladého človeka inkluzívnym a podporným, alebo zdrojom frustrácie a demotivácie.

V kontexte postavenia rómskej mládeže na Slovensku a v Čechách sú požiadavky na pedagógov a mentorov ešte náročnejšie. Musia vedieť pracovať s diverzitou, zvládať predsudky – vrátane tých nevedomých – a zároveň posilňovať sebavedomie študentov. V prostredí, kde stále pretrváva segregácia a nízke očakávania, zohrávajú kľúčovú úlohu pri zmene práve učitelia a pracovníci s mládežou.

Mentoring a tútoring dopĺňajú formálne vzdelávanie a umožňujú osobnejší prístup. Kým učiteľ pracuje s triedou ako celkom, mentor alebo tútor sa venuje jednotlivcovi – pomáha mu rozvíjať schopnosti, motiváciu a naviguje ho pri dôležitých životných rozhodnutiach. Ich úloha je preto nenahraditeľná.

Aby táto sieť odborníkov mohla plnohodnotne fungovať, je potrebné systematicky podporovať ich vzdelávanie, profesionálny rozvoj a motiváciu. Nasledujúce odporúčania poskytujú konkrétne kroky, ktoré umožnia pedagógom, pracovníkom s mládežou a mentorom efektívne rozvíjať potenciál rómskej mládeže.

Odporúčania

1. Podpora a rozvoj pedagógov

a) Vzdelávanie a príprava budúcich učiteľov

Pedagogické fakulty by mali klásť dôraz na inklúziu, multikultúrnu výchovu a prácu s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia. Príprava učiteľov musí byť praktická a založená na skúsenostiach z terénu, kde sa s týmito výzvami stretávajú denne.

b) Prevencia vyhorenia a odborný rast

Učitelia v náročných podmienkach čelia stresu, frustrácii a riziku vyhorenia. Podporné programy ako supervízia, koučing, zdieľanie skúseností či systém ocenení, ukazujú hodnotu ich práce a podporujú ich profesionálny rozvoj.

c) Motivácia pre vstup mladých pedagógov do praxe

Mladí učitelia prinášajú inovatívne metódy a energiu, no aby vôbec vstúpili do praxe, potrebujú lepšie finančné a profesionálne podmienky.

2. Úloha pracovníkov s mládežou

d) Komunitní pracovníci ako most medzi školou a prostredím

Pracovníci s mládežou prepájajú školu s komunitou a flexibilne motivujú deti a mladých, vytvárajú bezpečné priestory a posilňujú sebadôveru a identitu.

e) Vytváranie bezpečných priestorov

Komunitné centrá, mládežnícke kluby a neformálne skupiny umožňujú mladým Rómom rozvíjať sa bez strachu z predsudkov.

f) Rozvoj mäkkých zručností

Prostredníctvom hier, projektov a zážitkových aktivít pracovníci s mládežou rozvíjajú schopnosti ako komunikácia, spolupráca či riešenie konfliktov, ktoré školy často opomínajú.

3. Mentoring a tútoring

g) Osobná podpora študentov

Mentori sprevádzajú mladých ľudí, povzbudzujú ich a pomáhajú riešiť problémy, kým tútori cielene podporujú školské napredovanie, systematické návyky a študijné schopnosti.

h) Dlhodobosť a pravidelnosť

Úspech mentoringu a tútoringu spočíva v kontinuálnej práci, ktorá umožňuje sledovať pokroky, reagovať na krízy a prispôbovať podporu individuálnym potrebám.

i) Prepojenie so vzdelávacím systémom

Mentori a tútori by mali spolupracovať so školami, pričom pedagógovia, mentori a pracovníci s mládežou tvoria tím, ktorý z rôznych perspektív spoločne podporuje rozvoj študentov.

3.3 Podpora pedagógov a pracovníkov s mládežou

Individuálna podpora mladých ľudí predstavuje kľúčový nástroj na prekonávanie rôznych sociálnych, ekonomických a kultúrnych prekážok, ktoré môžu limitovať ich vzdelávacie možnosti a životné perspektívy. Takáto podpora je obzvlášť dôležitá pre rómsku mládež, ktorá často čelí súbehu viacerých náročných faktorov – od segregácie vo vzdelávacom systéme, cez nízke očakávania zo strany okolia, až po diskrimináciu, ktorá môže výrazne oslabiť ich motiváciu, sebadôveru a vieru vo vlastný potenciál. Bez cielených a citlivých zásahov môže táto kombinácia bariér viesť k sociálnemu vylúčeniu a obmedziť možnosti plnohodnotného zapojenia sa do spoločnosti.

Priama podpora mládeže sa preto sústreďuje na konkrétne programy a aktivity, ktoré idú nad rámec tradičného školského vyučovania. Patrí sem napríklad poskytovanie štipendií, mentoringových programov, komunitných centier či vytváranie nových experimentálnych priestorov, kde môžu mladí ľudia bezpečne rozvíjať svoje schopnosti. Takéto prostredie im umožňuje nielen získať praktické zručnosti a vedomosti, ale aj budovať sebadôveru, posilňovať sociálne kompetencie a aktívne sa zapájať do života komunity.

Cieľom týchto aktivít je vytvoriť podmienky, v ktorých mladí ľudia dokážu prekonať vonkajšie prekážky, uvedomiť si svoj potenciál a postupne nadobudnúť schopnosť samostatne rozhodovať o svojej budúcnosti. Vďaka tomu sa zvyšuje ich šanca na úspešné vzdelávacie trajektórie, profesionálny rast a plnohodnotné začlenenie do spoločnosti, čo má pozitívny dopad nielen na nich samotných, ale aj na ich rodiny a širšiu komunitu.

Aby bola táto podpora efektívna a udržateľná, je potrebné ju systematicky prepojiť s konkrétnymi opatreniami a programami, ktoré cielene posilňujú schopnosti, motiváciu a sebadôveru mladých ľudí, pričom zároveň podporujú inkluzívnu a bezpečnú komunitu. Na základe skúseností z existujúcich iniciatív na Slovensku a v Čechách možno vyčleniť niekoľko kľúčových odporúčaní.

Odporúčania

1. Budovanie štipendijných programov

Štipendijná podpora rómskych stredoškolákov a vysokoškolákov predstavuje dôležitý nástroj na prekonávanie bariér, ktoré bránia mladým ľuďom v pokračovaní v štúdiu. Jej základným zmyslom je odstránenie ekonomických prekážok, pretože veľká časť rómskych študentov pochádza z rodín s nízkymi príjmami a bez finančnej pomoci by si štúdium na vyšších stupňoch vzdelávania nemohli dovoliť. Táto podpora má zároveň významný preventívny efekt, pretože znižuje riziko predčasného ukončenia štúdia. Ak mladý človek nemusí riešiť existenčné starosti alebo hľadať spôsoby, ako si privyrobit' na pokrytie školských výdavkov, má väčšiu šancu úspešne dokončiť školu.

2. Budovanie komunitnej infraštruktúry

Komunitné centrá predstavujú jeden z kľúčových pilierov podpory mladých ľudí, najmä tých, ktorí čelia sociálnym, ekonomickým alebo kultúrnym bariéram. Spájajú bezpečné prostredie s praktickou a emočnou podporou, čím poskytujú priestor na osobný, sociálny a emocionálny rozvoj. Aby mohli centrá efektívne plniť svoju úlohu, musia byť geograficky dostupné a prístupné všetkým mladým ľuďom bez ohľadu na miesto bydliska či sociálne zázemie. Nemali by byť situované výlučne vo vylúčených alebo izolovaných lokalitách, pretože ich cieľom je podporovať inklúziu a prepojenie rôznych skupín. Dostupnosť v širšej komunite umožňuje mladým ľuďom pravidelne navštevovať a zapájať sa do aktivít podporujúcich osobný rozvoj a budovanie sociálnych väzieb.

3. Redefinícia a kvalita bezpečných priestorov

Pri tvorbe bezpečných priestorov je nevyhnutné zabrániť segregácii a zabezpečiť, aby sa tieto miesta stali miestom integrácie a osobného rozvoja. Podpora rešpektu a hodnoty mladých zahŕňa kultiváciu pozitívnych vzťahov medzi účastníkmi a profesionálmi, aktivity na posilnenie sebavedomia a sebareflexie. Kľúčová je inkluzívnosť – centrá musia byť otvorené pre všetkých vrátane dievčat, LGBTQI+ mládeže a mladých z rôznych sociálnych a kultúrnych prostredí. Takéto prostredie podporuje vzájomný rešpekt a znižuje bariéry medzi rôznymi skupinami. Experimentálne a zážitkové aktivity potom umožňujú mladým rozvíjať ich osobné talenty, kreativitu a sociálne kompetencie v prostredí, kde sa cítia bezpečne.

4. Zdravie a osobná bezpečnosť

Efektívne programy podporujú aj zapojenie úspešných absolventov a študentov ako mentorov a vzory, čím sa vytvára cyklus motivácie a pozitívnych príkladov. Pravidelné workshopy, stretnutia a výmeny skúseností podporujú učenie sa navzájom, posilňujú komunitnú súdržnosť a umožňujú mladým aktívne participovať na živote komunity.

5. Budovanie komunity a reciprocity

Efektívne programy podporujú aj zapojenie úspešných absolventov a študentov ako mentorov a vzory, čím sa vytvára cyklus motivácie a pozitívnych príkladov. Pravidelné workshopy, stretnutia a výmeny skúseností podporujú učenie sa navzájom, posilňujú komunitnú súdržnosť a umožňujú mladým aktívne participovať na živote komunity.

3.4 Podpora športu, pohybových aktivít a výživy

Pravidelný pohyb a zdravá výživa patria medzi základné faktory, ktoré formujú zdravý fyzický a psychický vývoj mladých ľudí. Rómska mládež však v týchto oblastiach často naráža na bariéry – od finančnej nedostupnosti športových aktivít, cez chýbajúcu infraštruktúru v ich blízkosti, až po nedostatok informácií a pozitívnych vzorov v oblasti zdravej životosprávy. V kombinácii s náročnými sociálno-ekonomickými podmienkami môže nedostatok pohybu a nevyvážená strava viesť k zdravotným problémom, nižšej odolnosti voči stresu či k zníženej motivácii aktívne sa zapájať do spoločenského života.

Zároveň však práve šport predstavuje pre rómsku mládež jedinečnú príležitosť, ako rozvíjať svoj potenciál, získať disciplínu, zažiť úspech a vybudovať si sebavedomie. Pohybové aktivity môžu byť mostom medzi rómskou mládežou a majoritnou spoločnosťou, pretože podporujú spoluprácu, tímového ducha a vzájomný rešpekt. Zdravá výživa a aktívny životný štýl navyše prispievajú k prevencii sociálno-patologických javov a k zlepšeniu celkovej kvality života.

Odporúčania

1. Budovanie dostupnej športovej infraštruktúry

- Vytvárať a podporovať komunitné športové priestory (ihriská, telocvične, workoutové zóny), ktoré sú priamo v dosahu rómskych detí a mládeže.
- Zabezpečiť, aby tieto priestory boli bezpečné, inkluzívne a otvorené pre rôzne skupiny mladých.
- Rozvíjať aj mobilné alebo nízkonákladové formy športu (futbal, basketbal, beh, cyklistika, tanečné aktivity), ktoré nevyžadujú veľké finančné vstupy.

2. Odstránenie ekonomických bariér

- Zaviest' systém poukazov alebo štipendií, ktoré umožnia rómskej mládeži zapojiť sa do športových krúžkov, tréningov alebo súťaží.
- Spolupracovať so športovými klubmi a školami, aby deti a mladí z marginalizovaných komunit mali kompenzované členské poplatky.

3. Inkluzívne a kultúrne citlivé programy

- Organizovať športové aktivity, ktoré zohľadňujú kultúrne špecifiká a podporujú zapojenie dievčat, LGBTQI+ mládeže a mladých so zdravotným znevýhodnením.
- Využívať šport ako priestor pre budovanie pozitívnej identity a sebavedomia rómskej mládeže.
- Podporovať tanečné a hudobno-pohybové aktivity (tradičné aj moderné), ktoré majú v rómskej kultúre prirodzené miesto a môžu slúžiť ako atraktívna forma pohybu.

4. Vzdelávanie o zdravej výžive

- Zavádzať programy, ktoré učia základy zdravej a pestrej stravy, prevenciu obezity a rizík nezdravého životného štýlu.
- Organizovať praktické dielne, kde si mladí osvoja lacné a zdravé spôsoby prípravy jedál z dostupných a udržateľných surovín.
- Prepojiť vzdelávacie aktivity so školami a komunitnými centrami, aby zdravá výživa rôznych foriem stravy bola súčasťou každodenného života mladých.

5. Pohyb a šport ako podpora duševného zdravia

- Využívať šport ako nástroj na spracovanie stresu, traumy a frustrácie, ktorým rómska mládež často čelí.
- Vytvárať prostredie, kde šport posilňuje pocit bezpečia, spolupatričnosti a vzájomného rešpektu.

6. Budovanie komunity cez šport a pozitívne vzory

- Organizovať komunitné turnaje a športové dni, ktoré spájajú rómsku mládež s majoritou a posilňujú inklúziu.
- Podporovať zapojenie úspešných rómskych športovcov ako mentorov a ambasádorov, ktorí môžu motivovať mladších.
- Rozvíjať systém „vracania skúseností“ – starší alebo úspešní účastníci sa stávajú vzormi a pomáhajú pri vedení mladších detí.

3.5 Podpora žien a rovnosti pohlaví / genderová inklúzia

Rómske ženy a dievčatá žijúce v znevýhodnených a vylúčených lokalitách často čelia kumulatívnym a prepojeným rizikám, ktoré sa navzájom zosilňujú. Okrem bežných výziev spojených s chudobou sú vystavené sociálnemu vylúčeniu, segregácii a diskriminácii – či už zo strany školy, zamestnávateľov alebo širšej spoločnosti. Tieto bariéry často limitujú ich prístup k vzdelaniu, kvalitným pracovným príležitostiam a možnostiam aktívnej účasti v komunitnom živote. Rómske dievčatá môžu byť navyše obmedzované tradičnými rodovými očakávaniami, ktoré často znižujú ich možnosti samostatne rozhodovať o vlastnom vzdelaní, kariére či osobnom rozvoji.

Podpora rómskych žien a dievčat by preto mala zahŕňať komplexné opatrenia: zvyšovanie prístupu k vzdelaniu, rozvoj životných a pracovných kompetencií, mentoring a „role model“ programy, prevenciu diskriminácie a násilia, ako aj posilnenie ich hlasu v komunite. Cieľom je vytvoriť prostredie, kde majú ženy rovnaké príležitosti ako muži a kde sa ich potenciál môže naplno rozvinúť, čo prispieva k inkluzívnej, spravodlivej a udržateľnej komunite.

Odporúčania

1. Vzdelávacie programy zamerané na dievčatá a ženy

- Organizovanie doučovacích a prípravných kurzov na školy a prijímacie skúšky.
- Workshopy zamerané nadobudnutie zručností, akými je plánovanie osobného času, komunikácie a sebareprezentácie.
- Podpora účasti žien a dievčat v mimoškolských aktivitách, športoch a umeleckých kurzoch, aby sa zvýšila ich sebadôvera a spoločenská participácia.

2. Mentoringové programy

- Zapojenie úspešných žien z komunity ako mentoriek a zdroja inšpirácie pre mladšie generácie.
- Individuálne alebo skupinové mentoringové stretnutia zamerané na rozvoj kariéry, vzdelania a osobného rastu.
- Vytváranie bezpečných priestorov, kde môžu dievčatá diskutovať o svojich cieľoch, obavách a skúsenostiach.

3. Podpora účasti v komunitných a rozhodovacích procesoch

- Organizovanie stretnutí, workshopov a fór, kde môžu ženy aktívne spolurozhodovať o projektoch a komunitných aktivitách.
- Tréningy v oblasti vedenia projektov, komunikácie a facilitácie, aby sa zvýšila schopnosť žien aktívne participovať.
- Vytváranie pravidelných mechanizmov na spätnú väzbu a návrhy zo strany žien v komunite, aby sa zabezpečila ich hlasná a viditeľná účasť.

4. Prevencia diskriminácie a rodovo podmieneného násillia

- Edukácia o ľudských právach, rodovej rovnosti a inklúzii v školách a komunitách.
- Tréningy pre mládež a pedagógov zamerané na prevenciu šikany, diskriminácie a násillia.
- Podpora bezpečných priestorov, kde môžu ženy hlásiť problémy, získať podporu a poradenstvo.

5. Podpora zdravia a duševnej pohody žien a dievčat

- Programy psychologickkej podpory a poradenstva, zamerané na zvládanie stresu a emočných ťažkostí.
- Workshopy o zdravom životnom štýle, výžive a prevencii ochorení.
- Aktivity zamerané na rozvoj sebahodnoty, sebavedomia a pozitívnych vzťahov v komunite.

3.6 Podpora environmentálneho aktivizmu a prevencia klimatických dosahov

Mladí ľudia z vylúčených rómskych lokalít patria medzi skupiny, ktoré sú klimatickými zmenami postihnuté najviac. Ich zraniteľnosť je dôsledkom kombinácie viacerých faktorov nedostatočnej infraštruktúry, obmedzeného prístupu k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti a nedostatku informácií o rizikách spojených so životným prostredím. Extrémne klimatické javy, ako sú povodne, suchá, horúčavy alebo znečistenie ovzdušia, môžu mať priame negatívne dopady na ich každodenný život, zdravie a bezpečnosť.

Podpora environmentálneho aktivizmu medzi mladými ľuďmi z týchto komunit môže zohrávať kľúčovú úlohu pri znižovaní negatívnych dopadov klimatických zmien. Zapojenie mladých do environmentálnych aktivít nielen zvyšuje ich povedomie o prírodných rizikách a možnostiach ich riešenia, ale zároveň rozvíja ich schopnosti, podporuje komunitnú spoluprácu a posilňuje sociálnu inklúziu. Takýto prístup zároveň prispieva k prevencii zdravotných problémov, predchádza požiarom, obmedzuje vystavenie toxicite a znečisteniu životného prostredia, čím sa zvyšuje bezpečnosť a kvalita života v zraniteľných komunitách.

Odporúčania

1. Podpora environmentálneho aktivizmu

Mladí ľudia z vylúčených rómskych lokalít často nemajú priestor ani podporu pri zapojení sa do aktivít, ktoré by im umožnili ovplyvniť ich okolité životné prostredie. Podpora environmentálneho aktivizmu môže posilniť ich sebavedomie, zručnosti a pocit spolupatričnosti ku komunite, zároveň znižuje negatívne dopady klimatických zmien a znečistenia. Medzi príklady takejto podpory patrí:

- **Vytváranie komunitných ekologických projektov** – Ako príklad môžu slúžiť komunitné záhradky, zber odpadu alebo revitalizácia verejných priestorov, aby mladí mohli priamo vidieť výsledky svojej práce.
- **Mentoring a podpora mladých lídrov** – Skúsení environmentálni aktivisti alebo odborníci poskytujú vedenie pri plánovaní a realizácii projektov.
- **Participácia pri rozhodovaní** – Zapojenie mladých do lokálnych rozhodovacích procesov týkajúcich sa životného prostredia, čím sa posilňuje ich občianska angažovanosť.
- **Podpora kreatívnych kampaní** – Využívanie umenia, hudby a sociálnych médií na šírenie environmentálneho povedomia v komunite.
- **Spolupráca s miestnymi organizáciami** – Budovanie partnerstiev medzi školami, komunitnými centrami a environmentálnymi neziskovkami pre efektívnejšie projekty.

2. Podpora tém vo formálnom vzdelávaní

Formálne vzdelávanie poskytuje mladým základné vedomosti o environmentálnych problémoch, klimatických zmenách a možnostiach ich riešenia. Posilnenie environmentálnej výchovy vo formálnom vzdelávaní môže prispieť k zníženiu zdravotných a sociálnych rizík spojených s klimatickými zmenami.

- **Integrácia environmentálnej výchovy do školských osnov** – Systematické zahrnutie tém ako klimatické zmeny, udržateľný rozvoj, ochrana prírody a efektívne nakladanie s odpadom, aby sa environmentálne vedomosti stali súčasťou každodenného vzdelávania.
- **Školenia a odborné workshopy pre pedagógov** – Príprava učiteľov na praktické a interaktívne metódy zapájania žiakov do environmentálnych aktivít a komunitných projektov.
- **Exkurzie a terénne vyučovanie** – Organizovanie návštev prírodných rezervácií, ekologických fariem alebo zariadení na spracovanie odpadu s cieľom prepojiť teoretické poznatky s praktickými skúsenosťami.

3. Podpora tém v neformálnom vzdelávaní

Neformálne vzdelávanie umožňuje mladým rozvíjať environmentálne zručnosti a vedomosti mimo školy, často zábavnou a interaktívnou formou. Takéto programy podporujú kreativitu, samostatnosť a zodpovednosť za vlastné prostredie. Príkladmi môžu byť:

- **Komunitné workshopy a krúžky** – Tieto programy poskytujú mladým priestor na praktické a interaktívne učenie o životnom prostredí. Môžu zahŕňať aktivity zamerané na recykláciu, kompostovanie, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, tvorbu ekologicky šetrných projektov alebo osvojenie si zásad udržateľného bývania a zdravého životného štýlu. Workshopy podporujú spoluprácu medzi účastníkmi, rozvíjajú kreatívne myslenie a umožňujú mladým priamo vidieť výsledky svojich aktivít v komunitnom prostredí.
- **Peer-to-peer vzdelávanie a mentoring** – Ide o vzdelávací prístup, pri ktorom mladí ľudia, ktorí už majú skúsenosti s environmentálnymi aktivitami, aktívne vzdelávajú a motivujú svojich rovesníkov. Tento spôsob učenia podporuje vzájomnú dôveru, posilňuje motiváciu zapojiť sa do ekologických projektov a vytvára komunitu, kde sa environmentálne vedomosti a praktické zručnosti šíria medzi mladými prirodzene a efektívne.

3.7 Podpora digitálnej a mediálnej gramotnosti

Online prostredie je pre mladú generáciu prirodzeným priestorom pre komunikáciu, seberealizáciu a občiansku či komunitnú aktivitu. Pre rómsku mládež však internet predstavuje dvojsečný meč: na jednej strane poskytuje platformu na vzdelávanie, tvorbu obsahu a participáciu, na druhej strane je miestom, kde mládež čelí nenávisti, diskriminácii a dezinformáciám. Extrémistické a negatívne naratívy často cielia práve na marginalizované skupiny, čím ohrozujú bezpečie a sebavedomie mladých ľudí.

Efektívna podpora v digitálnej a mediálnej oblasti preto zahŕňa kombináciu vzdelávania, monitoringu nenávisti, rozvoja digitálnych zručností a spolupráce so sociálnymi sieťami. Cieľom je nielen chrániť mladých ľudí pred rizikami online prostredia, ale aj rozvíjať ich kompetencie na tvorbu pozitívneho obsahu a „protinaratívov“, ktoré reprezentujú rómsku komunitu a jej perspektívu.

Odporúčania

1. Obrana proti dezinformáciám a rozvoj kritického myslenia

Je potrebné vytvárať programy a školenia, ktoré mladých Rómov naučia rozlišovať medzi faktami, polopravdami a otvorenými manipuláciami. Tento proces by mal byť interaktívny – napríklad formou workshopov s modelovými situáciami, kde si účastníci precvičia identifikáciu zavádzajúcich titulkov, falošných fotografií či manipulatívneho jazyka. Rozvoj kritického myslenia sa dá podporovať aj čítaním rôznych zdrojov, diskusiami o rozdielnych pohľadoch a tréningom argumentácie. Takto sa mladí naučia nielen odmietat' nenávistný obsah, ale aj vedome formovať vlastné názory.

2. Zlepšenie prístupu k digitálnym technológiám

Digitálna nerovnosť často prehĺbuje sociálne rozdiely. Ak mladí nemajú prístup k počítačom, internetu či softvéru, stávajú sa z nich pasívni konzumenti obsahu namiesto aktívnych tvorcov. Riešením je podpora komunitných centier, knižníc a škôl, kde by mali byť dostupné moderné zariadenia a softvér (napríklad na úpravu videí, tvorbu grafiky alebo prácu s dátami). Zároveň je potrebné myslieť aj na cenovo dostupný internet v domácnostiach.

3. Finančná a mentorská podpora monitorujúcich mladých

Monitorovanie nenávistného obsahu je náročné nielen časovo, ale aj emočne. Preto je dôležité, aby mladí „strážcovia obsahu“ dostali finančnú podporu (napríklad formou grantov, štipendií alebo odmien za projekty). Rovnako dôležitá je aj mentorská podpora – odborníci na médiá, právo či psychológiu by ich mali viesť, pomáhať im pri spracovaní dát a poskytovať spätnú väzbu.

4. Psychologická podpora a ochrana identity

Práca s nenávistným obsahom môže viesť k vyhoreniu alebo psychickej traume. Preto by mali existovať bezpečné mechanizmy, ako anonymné konzultácie s psychológom, skupinové podporné stretnutia či supervízia. Ochrana identity (napríklad používanie pseudonymov pri online práci) je dôležitá, aby tí, ktorí poskytujú intervencie, neboli vystavení priamym útokom.

5. Právne rámce a metodiky nahlasovania:

Mladí by mali poznať svoje práva a postupy, ako efektívne nahlasovať nenávistný obsah. To znamená vytvorenie praktických manuálov, školení a jednoduchých nástrojov (napríklad online formulárov). Legislatíva by mala byť sprístupnená v zrozumiteľnej forme a organizácie by mali na riešení prípadov spolupracovať s políciou či regulátormi.

6. Analytické nástroje a spracovanie dát

Technológie môžu veľmi pomôcť pri sledovaní šírenia dezinformácií. Mladí by mali byť vyškolení v používaní nástrojov, ktoré dokážu vyhľadávať nenávistný obsah, analyzovať trendy a vizualizovať dáta. To umožní nielen rýchlejšiu reakciu, ale aj systematickejšie spracovanie dôkazov, ktoré môžu slúžiť pri legislatívnych zmenách.

7. Dokumentácia prípadových štúdií

Konkrétne príbehy sú veľmi účinným nástrojom pri vzdelávaní aj advokácii. Ak sa zdokumentuje, ako nenávistný obsah poškodil jednotlivca alebo komunitu, príklad sa dá použiť pri školeniach aj ako podklad pre politikov. Prípadové štúdie zároveň ukazujú, čo fungovalo a čo nie pri riešení problému, a môžu slúžiť ako praktické odporúčania pre ďalšie iniciatívy.

8. Budovanie protinaratívov a online kompetencií

Nestačí iba bojovať proti dezinformáciám – je potrebné vytvárať aj alternatívne naratívy, ktoré prezentujú pozitívne hodnoty. Mladí Rómovia sa môžu učiť, ako efektívne komunikovať online, viesť diskusiu bez urážok a ako zvládať konflikty na sociálnych sieťach. Tým získajú sebavedomie a schopnosť pôsobiť ako lídri nielen vo svojich komunitách.

9. Tvorba pozitívneho obsahu zo strany rómskej mládeže

Podpora kreativity mladých (písanie blogov, tvorba podcastov, videí, hudby či sociálnych kampaní) umožní šíriť autentické príbehy o rómskej kultúre a každodennom živote. Tento obsah môže pôsobiť ako protiváha negatívnym stereotypom a dezinformáciám. Je dôležité poskytovať takýmto projektom technickú a finančnú podporu.

10. Bezpečné online platformy pre rómske hlasy

Mladí potrebujú priestor, kde môžu slobodne a bez strachu vyjadriť svoje názory. To znamená vytvárať alebo podporovať existujúce platformy (komunitné weby, uzavreté skupiny, podcastové kanály, menšinové online magazíny), ktoré sú moderované a kde sa dbá na bezpečnosť účastníkov.

11. Digitálna gramotnosť aj pre dospelých

Ak majú byť mladí úspešní v digitálnom prostredí, potrebujú podporu rodiny a komunity. Preto je kľúčové vzdelávať aj rodičov, starých rodičov a iných dospelých členov komunity – napríklad formou večerných kurzov alebo komunitných tréningov. Tým sa znižuje medzigeneračná priepasť a posilňuje sa celková odolnosť voči dezinformáciám aj v prostredí vylúčených komunit.

3.8 Podpora zamestnanosti a kariérneho rastu

Vzdelanie nadobúda svoj skutočný význam až vtedy, keď sa premení na pracovné a kariérne príležitosti. Pre mnohých mladých Rómov a Rómky je prechod zo školy na trh práce náročný čelia predsudkom, diskriminácii, nedostatku pracovných skúseností či slabým zručnostiam potrebným pre uplatnenie sa. Bez komplexnej podpory v oblasti kariérneho poradenstva, praxe, finančnej gramotnosti a podnikania môže byť vzdelanie len teoretickým nástrojom, ktorý neprináša konkrétne životné výsledky.

Tieto odporúčania sa preto zameriavajú na opatrenia, ktoré zvyšujú šance mladých Rómov na trhu práce a podporujú ich v budovaní kariéry. Ide o kombináciu individuálneho poradenstva, praktických skúseností, rozvoja zručností a podporu podnikateľských iniciatív, ktoré spájajú vzdelávanie s reálnymi pracovnými príležitosťami.

Odporúčania

1. Kariérne poradenstvo a mentoring

Mladí Rómovia často čelia nedostatku informácií o možnostiach na trhu práce, ale aj predsudkom zo strany spoločnosti. Preto je dôležité poskytovať im individuálne kariérne poradenstvo, ktoré ich naučí orientovať sa v možnostiach ďalšieho štúdia, zamestnania alebo podnikania.

- Poradenstvo môže zahŕňať vytváranie životopisu, prípravu na pohovory a mapovanie kariérnych ciest.
- Mentoring znamená priradenie skúsených odborníkov alebo úspešných osobností z rómskej komunity, ktorí mladých podporia, motivujú a ukážu im praktické príklady z vlastného života.
- Rekvalifikačné kurzy pomáhajú tým, ktorí nemajú prístup k tradičnému vzdelaniu alebo chcú získať nové zručnosti v oblastiach, kde je dopyt (napríklad IT, remeslá, sociálne služby).

2. Prax počas štúdia

Teoretické vzdelávanie často nestačí. Prax umožňuje mladým overiť si svoje vedomosti v reálnych podmienkach a zároveň im dáva konkurenčnú výhodu pri vstupe na trh práce.

- Stáže môžu byť organizované v spolupráci so školami, neziskovými organizáciami alebo firmami.
- Sociálne podniky sú ideálnou možnosťou, pretože spájajú prácu s prínosom pre komunitu a umožňujú získať skúsenosti aj tým, ktorí sú znevýhodnení.
- Praktické formy práce počas vzdelávania budujú sebavedomie, pracovné návyky a zručnosti potrebné pre rôzne profesie.

3. Spolupráca so zamestnávateľmi

Prechod zo školy na trh práce je jednoduchší, keď sú zamestnávatelia pripravení aktívne spolupracovať.

- Partnerstvá s firmami ako Tesco alebo inými veľkými spoločnosťami môžu vytvárať programy stáží, tréningové programy či priamo pracovné miesta pre absolventov.
- Rovnako dôležité je zapojiť malé a stredné podniky, a to najmä v regiónoch, kde pôsobí menej veľkých zamestnávateľov.

Takáto spolupráca umožňuje mladým rozvíjať zručnosti, ktoré zodpovedajú aktuálnym potrebám trhu (napríklad digitálne zručnosti, komunikácia so zákazníkmi, tímová spolupráca).

4. Ukazovanie reálnych príležitostí

Mnohí mladí Rómovia si nevedia predstaviť, aké majú možnosti – či už v zamestnaní, podnikaní alebo vzdelávaní. Preto je potrebné poskytovať im konkrétne a realistické informácie.

Informačné kampane môžu zahŕňať príklady úspešných Rómov, ktorí našli uplatnenie v rôznych oblastiach.

- Workshopy a burzy práce pomáhajú mladým vidieť, aké profesie existujú a čo od nich zamestnávatelia očakávajú.
- Dôležité je tiež ukazovať možnosti samostatného podnikania a podporovať iniciatívu, aby sa mladí nebáli začať vlastné projekty.

5. Programy finančného vzdelávania prispôbené životu v chudobe

Finančná gramotnosť je kľúčová, no musí byť prispôbená realite marginalizovaných komunit.

- Mladí sa musia naučiť pracovať s obmedzenými zdrojmi a rozlišovať medzi nevyhnutnými a zbytočnými výdavkami.
- Vzdelávanie by malo zahŕňať základy sporenia, orientáciu v dostupných finančných službách (napríklad mikropôžičky, bankové účty) a prevenciu pred nebezpečnými pôžičkami od nebankových subjektov.
- Praktické cvičenia ako zostavenie mesačného rozpočtu či plánovanie väčších výdavkov pomáhajú uplatniť tieto zručnosti v reálnom živote.

6. Posilňovanie podnikateľských aktivít rómskej mládeže

Podnikanie môže byť cestou k nezávislosti, rozvoju kreativity a zlepšeniu životnej situácie.

- Podpora podnikateľských nápadov by mala začať už na školách – napríklad formou súťaží, inkubátorov alebo workshopov, kde si mladí môžu skúsiť vytvoriť podnikateľský plán.
- Mentoring v podnikaní znamená, že skúsení podnikatelia alebo experti pomáhajú mladým s rozvojom projektov, marketingom, finančným plánovaním a prekonávaním prekážok.
- Prístup k mikroúverom alebo grantovým schémam je nevyhnutný, aby mali mladí možnosť financovať svoje prvé aktivity.
- Sieťovanie s partnermi, zákazníkmi či inými podnikateľmi dáva mladým šancu vstúpiť do širšieho ekonomického prostredia.

3.9 Podpora občianskej a politickej participácie

Občianska a politická participácia je kľúčová pre to, aby rómska mládež mala svoj hlas v spoločnosti a mohla aktívne ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré sa jej týkajú. Politická angažovanosť nie je len otázkou vstupu do politických strán, ale zahŕňa aj účasť v občianskych aktivitách, zapojenie sa do komunálnych rozhodovacích procesov či iniciovanie nových foriem občianskej participácie.

Pre mladých Rómov je participácia zároveň nástrojom, ktorý posilňuje sebavedomie, rozvíja kritické myslenie a buduje pocit zodpovednosti za komunitu. Efektívna podpora vyžaduje kombináciu vzdelávania, mentoringu, bezpečných priestorov pre diskusiu a participáciu, ako aj systematické vytváranie príležitostí pre mladých lídrov, ktorí môžu byť vzormi pre ostatných.

Odporúčania

1. Angažovanosť v klasických politických stranách

Je potrebné podporovať mladých Rómov a Rómky v aktívnej účasti v politických stranách alebo iniciatívach. Zapojenie sa do politických procesov im umožní získať skúsenosti s rozhodovaním, fungovaním politického systému a budovaním siete kontaktov.

2. Politické vzdelávanie

Je dôležité zabezpečiť dostupné vzdelávacie programy, ako sú stáže, občianske školy či diskusie, ktoré podporujú rozvoj kompetencií mladých ľudí v oblasti politickej participácie a občianskej zodpovednosti. Programy by mali byť interaktívne a mali by umožniť praktické skúsenosti.

3. Kvalita a hodnoty lídrov

Pri vzdelávaní mladých lídrov je potrebné zdôrazňovať etické princípy, integritu a hodnoty. Dôraz na tieto aspekty zabezpečí, že ich participácia bude mať pozitívny dopad na komunitu a spoločnosť.

4. Mentoringové a vzdelávacie programy

Nevyhnutné je tiež poskytovať mentorov a rozvojové programy, ktoré podporujú politické a občianske kompetencie mladých ľudí. Mentoringové vzťahy a bezpečný priestor na diskusiu umožnia mladým prispievať k rozhodovacím procesom a získať skúsenosti.

5. Zapájanie do rozhodovacích procesov

Spoločnosť tiež musí vytvárať príležitosti pre aktívne zapojenie mladých do komunálnych a národných rozhodnutí. Takéto zapojenie umožní mladým nadobudnúť praktické skúsenosti, posilniť ich vplyv a pochopiť mechanizmy tvorby politických rozhodnutí.

6. Priestor pre vznik lídrov

Potrebné je aj podporovať iniciatívy a programy, ktoré umožňujú mladým ľuďom rozvíjať vodcovské schopnosti v rôznych oblastiach – od komunít, cez vzdelávanie až po politiku. Praktické vedenie projektov a participácia v tímoch podporuje rozvoj schopností lídrov.

7. Budovanie siete lídrov

Jedným z odporúčaní je aj vytváranie kontaktných a podporných sietí medzi mladými lídrami, ktoré umožňujú výmenu skúseností, spoluprácu a vzájomnú podporu. Sieťovanie podporuje dlhodobú spoluprácu a udržanie pozitívnych vzorov v komunite.

8. Investícia do rómskych lídrov ako vzorov

Napokon, je potrebné odidentifikovať perspektívnych lídrov z rómskej komunity a poskytovať im podporu pri rozvoji, prezentácii a vzdelávaní. Takíto lídri môžu slúžiť ako pozitívne vzory a motivovať mladších členov komunity k angažovanosti.

3.10 Podpora občianskej a politickej participácie

Skúsenosti zo Slovenska, Česka a ďalších krajín ukazujú, že medzinárodná spolupráca a výmena poznatkov prinášajú mladým Rómom nové perspektívy, inšpirácie a príležitosti. Prepojenie iniciatív a budovanie cezhraničných sietí podporuje nielen profesionálny a osobný rozvoj mladých, ale aj ich občiansku angažovanosť a sebavedomie.

Odporúčania

1. Prepojenie slovenských a českých iniciatív

Odporúčame organizovať výmenné pobyty, tréningy a spoločné projekty medzi mladými ľuďmi zo Slovenska a Českej republiky. Takéto aktivity umožnia účastníkom spoznať rôzne prístupy k práci s komunitou, nadviazať kontakty a zdieľať osvedčené postupy. Praktické projekty ako spoločné workshopy alebo komunitné iniciatívy podporujú spoluprácu a rozvoj zručností v reálnych situáciách.

2. Prepojenie mládeže cez online platformy a spoločné projekty

Odporúčame využívať digitálne nástroje a online platformy, ktoré mladým ľuďom naprieč regiónmi a krajinami umožňujú spolupracovať na projektoch, zdieľať skúsenosti a získavať nové perspektívy. Odporúčame vytvárať interaktívne programy, webináre a digitálne výmenné projekty, ktoré podporujú participáciu aj tých, ktorí nemajú možnosť cestovať.

3. Podpora európskej spolupráce

Odporúčame zabezpečiť účasť mladých Rómov na európskych programoch a projektoch, napríklad cez Erasmus+, medzinárodné workshopy či konferencie. Takáto účasť rozširuje ich obzory, umožňuje porovnať rôzne prístupy a systémy a posilňuje ich schopnosť aktívne sa zapájať na medzinárodnej úrovni.

4. Podpora účasti v rozhodovacích procesoch na všetkých úrovniach

Odporúčame, aby mladí mali možnosť participovať nielen na miestnej či komunitnej úrovni, ale aj v národných a európskych rozhodovacích procesoch. Odporúčame zapájať ich do mládežníckych rád, pracovných skupín a verejných konzultácií, pričom by mali mať podporu pri aktívnom predkladaní návrhov a projektov, ktoré môžu byť implementované.

3.11 Podpora budovania systémových opatrení

Podpora rómskej mládeže je účinná len vtedy, ak jednotlivé projekty a programy nefungujú izolovane, ale sú súčasťou širšieho a stabilného systému. Efektívna podpora si vyžaduje kombináciu individuálnych intervencií, komunitnej práce a systematických opatrení, ktoré zabezpečujú dlhodobú udržateľnosť a prístup k základným potrebám mladých ľudí. Je dôležité, aby jednotlivé iniciatívy spolupracovali a dopĺňali sa, čím sa zvyšuje ich dopad a predchádza sa duplicitnej práci.

Na individuálnej úrovni ide o poskytovanie vzdelania, mentorstva, odborného poradenstva a rozvojových programov, ktoré posilňujú kompetencie a sebavedomie mladých ľudí. Na komunitnej úrovni je potrebné podporovať miestne iniciatívy, mládežnícke kluby a projekty, ktoré zapájajú rodiny a komunitu, čím sa rozvíjajú sociálne väzby a schopnosť spoločného riešenia problémov. Na systémovej úrovni je potom nevyhnutné podporovať legislatívne, administratívne a finančné rámce, ktoré umožňujú dlhodobú udržateľnosť programov a posilňujú inklúziu a spravodlivosť v spoločnosti.

Kľúčová je koordinácia medzi školami, neziskovými organizáciami, obcami, štátnymi inštitúciami a súkromným sektorom, pretože zaručuje, že projekty sa navzájom dopĺňajú, reagujú na reálne potreby mladých a neplytvajú zdrojmi. Systémové opatrenia by mali byť dlhodobé, flexibilné a pravidelne vyhodnocované, aby sa prispôbovali meniacim sa podmienkam a potrebám mládeže. Takýto integrovaný prístup zabezpečuje, že podpora rómskej mládeže nie je jednorazová, ale súčasť udržateľného systému, ktorý posilňuje inklúziu, rovnosť a spravodlivosť v spoločnosti.

Odporúčania

1. Multiplikácia osvedčených programov

Multiplikácia zahŕňa adaptáciu osvedčených postupov na lokálne podmienky, školenia pre nové tímy a zdieľanie metodík medzi komunitami. Takýto prístup zabezpečuje, že programy nie sú izolovanými projektmi, ale sú súčasťou širšieho systémového rámca podpory mládeže.

2. Spolupráca s riaditeľmi a politikmi

Odporúčame do implementácie programov aktívne zapájať školy, riaditeľov a miestnych politikov. Takáto spolupráca zabezpečuje, že osvedčené postupy sa dostanú priamo do praxe, stávajú sa súčasťou bežného vzdelávacieho procesu a sú dlhodobo integrované do lokálnych politík a stratégií.

3. Dlhodobé financovanie

Odporúčame zabezpečiť stabilné a predvídateľné financovanie zo strany štátu a donorov. Dlhodobé financovanie umožňuje programom plánovať aktivity na viac rokov dopredu, udržiavať kvalitu podpory a vytvárať udržateľné mechanizmy pre mentorstvo, vzdelávanie a komunitnú prácu. Bez stabilného financovania riskujú projekty stratu kontinuity a výrazný pokles efektivity.

4. Zabezpečenie prístupu k základným potrebám

Odporúčame garantovať dostupnosť bývania, hygieny a stravy, pretože tieto základné podmienky sú predpokladom pre osobný a vzdelávací rozvoj. Bez zabezpečenia základných potrieb nemôžu byť mladí ľudia efektívne zapojení do vzdelávacích či komunitných aktivít.

5. Vzdelávanie majority o realite života v chudobe

Odporúčame podporovať programy, ktoré zvyšujú povedomie majority o socioekonomických podmienkach rómskej komunity. Takéto vzdelávanie pomáha znižovať predsudky a stereotypy a vytvára priestor pre inkluzívnejšiu spoločnosť.

6. Politické zastúpenie ako jedna z ciest

Odporúčame vnímať politickú participáciu ako jeden z nástrojov pre zmenu, pričom je dôležité kombinovať ju s komunitnými a vzdelávacími aktivitami. Politické zastúpenie umožňuje ovplyvňovať rozhodovanie a systémy, ale nemalo by byť jedinou cestou podpory a rozvoja mládeže.

7. Posilnenie synergie medzi výskumom a terénom

Odporúčame podporovať projekty, ktoré prepájajú vedecký výskum s terénnou praxou. Takéto prepojenie umožňuje hodnotiť intervencie, optimalizovať prístup a zabezpečiť, že rozhodnutia a programy vychádzajú z overených dát a reálnych potrieb komunity.

Zoznam použitej literatúry

- 1) Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy ČR. Dlhodobý zámervzdelávania a rozvoja vzdelávacej sústavy Českej republiky 2023–2027. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/12/III_DZ-CR-2023-2027_schvaleno-vladou-20-12-2023.pdf [zobrazené 2025-12-14]
- 2) Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy ČR. Konceptia podpory mládeže na obdobie 2014–2020. Praha: MŠMT, 2014. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/33599/> [zobrazené 2025-12-14]
- 3) Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy ČR. Stratégia vzdelávacej politiky Českej republiky do roku 2030+. Praha: MŠMT, 2020. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030> [zobrazené 2025-12-14]
- 4) Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Správa o mládeži 2014. Bratislava: MŠVVaŠ SR, 2014. Dostupné z: https://www.minedu.sk/data/files/3888_sprava_o_mladezi.pdf [zobrazené 2025-12-14]
- 5) Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Správa o mládeži 2018. Bratislava: MŠVVaŠ SR, 2018. Dostupné z: https://www.minedu.sk/data/files/13153_sprava-o-mladezi.pdf [zobrazené 2025-12-14]
- 6) Roma Civil Monitor. Správa pre Slovenskú republiku 2025. 2025, s. 16. Dostupné z: <https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf> [zobrazené 2025-12-14]
- 7) Roma Civil Monitor. Správa pre Slovenskú republiku 2025. 2025, s. 21. Dostupné z: <https://romadata.org/wp-content/uploads/2025/09/rcm2-2024-c1-slovakia-final-slovak.pdf> [zobrazené 2025-12-14]
- 8) Romano fórum. Nové pravidlá desegregácie v školách sú deravé. Vylúčeným žiakom nepomôžu. 2024. Dostupné z: <https://romanoforum.dennikn.sk/nove-pravidla-desegregacie-v-skolach-su-derave-vylucenym-ziakom-nepomozu/> [zobrazené 2025-12-14]
- 9) Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Akčný plán pre prioritnú oblasť vzdelávanie 2022–2024. Bratislava: Úrad vlády SR, 2022. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf [zobrazené 2025-12-14]
- 10) Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030. Bratislava: Úrad vlády SR, 2021. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf [zobrazené 2025-12-14]
- 11) Úrad vlády Českej republiky, Sekcia pre ľudské práva. Stratégia rovnosti, začlenenia a participácie Rómov 2021–2030. Praha: Úrad vlády ČR, 2021. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/04-Strategie-romske-rovnosti-zacleneni-a-participace-2021---2030---textova-cast-cista_1.pdf [zobrazené 2025-12-14]

Editor

Vlado Rafael

Autori

Vlado Rafael

Štefan Balog

Mikuláš Lakatoš

Jazyková úprava

Palo Lacko

Grafická úprava

Ahmad Asaad

Vydalo

Občianske združenie eduRoma – Roma Education Project

Hubeného 42 831 53 – Rača, Bratislava

Rok vydania: 2025

ISBN: 978-80-974465-3-6

Publikácia vychádza s podporou:

Publikácia je spolufinancovaná v rámci projektu Erasmus+Pod číslom: 2024-1-SK02-KA210-YOU-000252522 – Budovanie siete pre podporu a angažovanosť rómskej mládeže.

